

ASHA ARCHIVES

અશા મહારાણી
3628

ASHA ARCHIVES

३०१॥
१॥

श्रीगणेशायनमः॥ मृधेयुद्धे १॥२॥३॥ कथंकेन प्रकारेण॥ ४॥ अहं वत्ताः॥ एतन्कुवरोऽथ द्वावत्ताः॥ कथा मृतमास्वाद्यमेममतदास्वादनविषयादस्वात्पतंवहुते॥ ५॥ रामेराय
उपस्थितेराज्यं प्राप्नुवतीत्यर्थः॥ अभिवंदितुं स्तोत्रं ननु वा॥ ६॥ तानेव सखीनाह॥ विश्वामित्र इति॥ मुनिभिः शिष्यैः सहित इत्यर्थः॥ ७॥ अगस्त्य प्रमुखा मुनय आशीर्भिर
श्रीगणेशायनमः॥ जयतिरघुवंशतिलकः कोशल्या हृदयनंदनो रामः॥ दशवदननिवनकारी दाशरथिः पुंडरीकाक्षः॥ १॥ पार्वत्युवाच॥ अथ रामः किम
करोतौ कोशल्या नंदवर्द्धनः॥ हत्वा मृधेरावराणादीन् राक्षसान् भीमविक्रमः॥ २॥ अभिमिः कृत्स्नयोऽप्यासीत या सह राघवः॥ मैत्र्या मानुष्यतो प्राप्य क
तिवर्षाणि भूतले॥ ३॥ स्थितवान् लीलायां देवः परमात्मा सनातनः॥ अत्यजन् मानुषं लोकं कथं मतेरघुहृदः॥ ४॥ एतदाख्याहि भागवन् अहं वत्ता मम प्रभो
कथा पीयूषमासाद्य तद्वत्ता मेऽतिविबुद्धते॥ रामचंद्रस्य भागवन् बृहद्विस्तारः कथा॥ ५॥ श्रीमहादेव उवाच॥ राक्षसानां वधं कृत्वा राज्यं राम उपस्थिते॥ आ
ययुर्मनयस्मै वै श्रीराममभिवंदितुम्॥ ६॥ विश्वामित्रोऽसितः कर्तुं बौद्धुं सा भृगुरंगिरः॥ कस्य पोषां मद्वेदोऽस्मि त्वा स पूष्यो मलाः॥ ७॥ अगस्त्यः सह शिष्यै
श्च मुनिभिः सहितोऽभ्यगात्॥ हरमासाद्य रामस्य हारपालमथाब्रवीत्॥ ८॥ बृहिरामाय मुनयः समागत्य बहिः स्थिताः॥ अगस्त्यः प्रमुखाः सर्वे आशीर्भिरभिनंदितु
मृ॥ ९॥ प्रतिहारस्ततो रामस्य वचनाद्भुतं॥ नमस्कृत्वाऽब्रवीत् क्व विनेष्या वनतः प्रभुम्॥ १०॥ कृतान्जलिं हृत्वा चेदमगस्त्यो मुनिभिः सह॥ दिवत्वं दृशेना
थोय प्राप्नो वदिरूपस्थितः॥ ११॥ तमुवाच हारपालं प्रवेशय यथा सुखं॥ प्रजिता विविधैर्दृष्टमनाना रत्नविभूषितं॥ १२॥ दृष्ट्वा रामो मुनीन् श्रीघुं प्रत्युत्थाय कृतो
जलिः॥ पाद्यार्घ्यादिभिरा पूजां निवेद्य यथा दिष्टिा॥ १३॥ नत्वा तेभ्यो देवो दिव्यान्वासनानि यथा हतः॥ उपविष्टांश्च दृष्ट्वाश्च मुनयो राम प्रजिताः॥ १४॥
भिनंदितुं समागत्य बहिः स्थिताः संतीति रामाय ब्रवीत्यन्वयः॥ १५॥ १०॥ कृतोजलिः प्रतिहार इति शेषः प्राप्नुः स्वाश्रमादागतः बहिरादि उपस्थितोऽस्तीति शेषः॥ १६॥ प्रजिताः प्रतिहारेण
मार्गे प्रदर्शनादिना प्रजिता कृता दर्शयित्वा वत्॥ १७॥ गंगं धुपर्काथो दृष्ट्वा भवं महीक्षं वामजं वाश्रोत्रिमाथोपकल्पयेदिति स्मृतेः॥ १८॥ यथा हतः अर्हो योग्यता तदनतिक्रमादित्य

१४॥
१५॥
१६॥
१७॥
१८॥

अबुवन् अपृच्छन्॥ तमेवाभिनयति॥ कुशलमिवादि॥ १५॥ तस्य वारणजेन भारः क्लेशवधो न किं नु मुकुरव इत्यर्थः॥ १६॥ मुकुरत्वमेव दर्शयति सधनु इति॥ इन्द्रजितं स्मृत्वा आहुर्दिक्षे
ति॥ १७॥ तदेव स्य संयति सस्यमिति॥ रावरो मेघनादस्य॥ १८॥ १९॥ यादक्षिरण पुरा दत्तादातुं प्रतिज्ञाता॥ सारक्षो गणान् हत्वा पूरणं कृता अतः कृतकृत्यः सन् जीवसित्वमेव
संयुक्तं कुशलाः सर्वे रामे कुशलमब्रुवन्॥ कुशलं ते महाबाहो सर्वत्र घुनंदन॥ १५॥ दिष्टो दानी प्रपश्यामो हतशत्रु मरिंदम॥ नहि भारस्तते राम
रावणो राक्षसेश्वरः॥ १६॥ सधनुस्त्वं हिलोकाऽस्त्रीन् विजेतुं शक्नु एव हि॥ दिष्ट्या त्वया हताः सर्वे राक्षसा रावणादयः॥ १७॥ सद्यमेतन्महा
बाहो रावणस्य निवर्हणम्॥ असद्यमेतत्सं प्राप्नुं रावरोऽर्थं निघ्नूद नमः॥ १८॥ अन्वकः प्रतिमाः सर्वे कुंभकर्णे दयो मृधे॥ अंतक प्रतिमे
वो गौ हंतास्ते रघुस नमः॥ १९॥ दत्ताचैयं त्वयाऽस्माकं पुराद्यभयदक्षिणा॥ हत्वा राक्षो गणान् संखि कृतकृत्योऽद्य जीवसि॥ २०॥ श्रुत्वा तु भा
षितं ते वा मुनीनां भावितात्मनाम्॥ विस्मयं परमं गत्वा रामः प्राजलिरब्रवीत्॥ २१॥ रावणादी जति क्रम्य कुंभकर्णे दि राक्षसान्॥ त्रिलो
कजयिनो हित्वा किं प्रशंसथ रावणिम्॥ २२॥ तत सुवचनं श्रुत्वा राघवस्य महात्मनः॥ कुंभयोनिं महातेजो रामं श्रीत्यावचोऽब्रवीत्॥ २३॥ श्रुत्वा
रामयथा हतं रावणो रावणस्य च॥ जन्म कर्म वरादानं संक्षेपाद् दत्तो मम॥ २४॥ पुरा कृत युगे रामः पुलस्त्यो ब्रह्मणः सुतः॥ तपस्तपुंग
तो विद्वान्मेरोः पाश्र्वं महा मतिः॥ २५॥ दुराविन्दो राश्रमे सौम्यवसन् मुनिपुंगवः॥ तपस्तेपे महातेजाः स्वाध्यायनिरतः सदा॥ २६॥ तत्राश्र
मे महारम्ये देवगंधर्वकन्यकाः॥ गायन्त्यो ननु तत्र हसन्त्यो वादयन्ति च॥ २७॥ पुलस्त्यस्य तपोविधुं चक्रुः सर्वोऽनिदिताः॥ ततः क्रुद्रो म
हातेजा व्याजहार वचो महत्॥ २८॥ यामेहृष्टि पथं गच्छेत्ता गभं धारयिष्यति॥ ताः सर्वं शापसंविज्ञानतं देशं प्रवक्रमुः॥ २९॥
जीवसि॥ तव जीवनमेव वाद्यो जीवनमित्यर्थः॥ ३०॥ ३१॥ ३२॥ ३३॥ यथा हतं जातं तथा श्रुत्वा॥ ३४॥ ३५॥ मुनिपुंगवो मुनिश्रेष्ठः सन् अब्रवत् तपस्तपे च॥ ३६॥ ३७॥ विने नमः

३७॥
३८॥
३९॥
४०॥
४१॥
४२॥
४३॥
४४॥
४५॥
४६॥
४७॥
४८॥
४९॥
५०॥

प्रपश्यतीत्यत्र नमभाव आर्षः ॥ ३० ॥ व्यजितः प्रकटीकृतोऽतः मध्ये शरीरजो गमोद्यसाः सा ॥ ३१ ॥ अवेत्युज्जानात् ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ उभयोः ज्ञानावित्रोः प्रथमं प्राप्तं सविप्रवाहं निर्व्याजं ॥ ३४ ॥ शीलमुत्तमः स्वभावः ॥ ३५ ॥ वैश्रवणः कुबेरः ॥ ३६ ॥ तत्तपसात् सतपसा ॥ मनोभिलषितं धनेरात्तु रूपम् ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ प्राह पितरमिति कर्म ॥ वरं हते तस्य स्थाने न दत्तवानित्यनेना न्वयः ॥ ४० ॥

दृष्टाविंदो ह्यराज्यैः कंन्यातन्नाश्रुणो हवः ॥ विचचार मुनेरग्रे निभयात् प्रपश्यती ॥ ३० ॥ वभ्रुवपां दुरतं चर्षजितांतः शरीरजा ॥ दृष्ट्वा सा देहं देव रंयभी
नापितरमन्वगात् ॥ ३१ ॥ दृष्ट्वा विंदुश्च तो दृष्ट्वा राजर्षिरिति धृतिः ॥ ध्यात्वा मुनिरुत्तमं सर्वं मवेदित्ज्ञानवक्षुया ॥ ३२ ॥ तां कन्यां मुनिवर्षा यः पुलस्त्या
यददौ पितुः ॥ तां प्रपृष्ट्वा द्वितीयां कन्यां वा दृष्ट्वा मतेव स हि जः ॥ ३३ ॥ अश्रुप्रणयं तं दृष्ट्वा मुनिः प्रीतो ब्रवीद्वचः ॥ दृष्ट्वा मिपुत्रमेकं ने उभयोर्वंशवद्भूत
मृग ॥ ३४ ॥ ततः प्राप्तसा पुत्रं पुलस्त्या द्वौ कविश्रुतम् ॥ विश्रवा इति विख्यातः ॥ पौलस्त्यो ब्रह्मविमुनिः ॥ ३५ ॥ तस्य शीलादिकं दृष्ट्वा भारद्वाजो
महामुनिः ॥ भार्यायं स्वादुहितरं ददौ विश्रवसे मुदा ॥ तस्यानु पुत्रं संजज्ञौ पौलस्त्या द्वौ कसम्मत्तः ॥ पितृनुत्प्लो वैश्रवणो ब्रह्मण चानुमोदितः
॥ ३६ ॥ ददौ तत्तपसा नुष्टो ब्रह्मा तस्मै वरं उभयम् ॥ मनोभिलषितं तस्य धने शतं मखं दितम् ॥ ३७ ॥ ततो लब्धवरः सोपि पितरं द्रष्टुमागतः ॥ पुष्य
के राधनाध्यक्षो ब्रह्मदत्तेन भाव्यता ॥ ३८ ॥ नमस्कृत्या धपितरं निवेद्य तपसः फलम् ॥ प्राह मे भगवान् ब्रह्मा दत्त्वा वरमनिंदितम् ॥ ४० ॥ निवा
साय न मे स्थानं दत्तवान् परमेश्वरः ॥ ब्रह्मे नियतं स्थानं हि सायन्न कस्यचित् ॥ ४१ ॥ विश्रवा अपि तं प्राह लंकानामपुरीं शुभा ॥ राक्षसा
नानिवासाय निमिता विश्वकर्मा रणा ॥ ४२ ॥ त्यक्त्वा विष्णुभया हेत्या विविश रसातलं ॥ सापुरी दुःप्रवर्षा न्यैर्मध्ये सागरमास्थिता ॥ ४३ ॥ तत्र
वासाय गच्छन्तं नान्यैः सा विष्णिता पुरा ॥ पित्रादिष्टत्वं सौ गत्वा तां पुरीं धनदो विशतः ॥ ४४ ॥ स तत्र मुचिरं कालमुवास पितृसम्मत्तः ॥ कस्यचि
त्त्वथ कालस्य मुमालीनाम राक्षसः ॥ ४५ ॥ रसातलान्मर्त्यलोके च चारपिशितासनः ॥ गृहीत्वा तनयां कन्यां साक्षाद्देवीमिव श्रियम् ॥ ४६ ॥
हिंसापीडा ॥ यत्र कस्यापि स्वात्मना स्मिता दृष्टा वदेत्यर्थः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ अनेरिपुमिदुःप्रवर्षा ॥ ४३ ॥ पुरं देत्यानां रसातलप्रवेशोत्तरमितः प्रमित्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

॥ रामः ॥

॥ २ ॥

४७ ॥ प्रपश्यतीत्यत्र नमभाव आर्षः ॥ ३० ॥ व्यजितः प्रकटीकृतोऽतः मध्ये शरीरजो गमोद्यसाः सा ॥ ३१ ॥ अवेत्युज्जानात् ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ उभयोः ज्ञानावित्रोः प्रथमं प्राप्तं सविप्रवाहं निर्व्याजं ॥ ३४ ॥ शीलमुत्तमः स्वभावः ॥ ३५ ॥ वैश्रवणः कुबेरः ॥ ३६ ॥ तत्तपसात् सतपसा ॥ मनोभिलषितं धनेरात्तु रूपम् ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ प्राह पितरमिति कर्म ॥ वरं हते तस्य स्थाने न दत्तवानित्यनेना न्वयः ॥ ४० ॥

अपश्यत्तनं देवं चरन्तं पुष्यके सासः ॥ हिताय चिन्त्या सास राक्षसानां महामना ॥ ४७ ॥ उवाच तनया तत्र के कसीनाम नामतः ॥ वसे विवाहकालस्ते
शोबनं वा निवृत्ते ॥ पुत्याख्यानां भूतिस्तु नवरे मे प्रसे उभे ॥ ४८ ॥ सा त्वं वरय मइते मुनिव्रह्मकुलोद्भव ॥ ४९ ॥ त्वयमेव ततः पुत्रा भविष्यति महाबलाः
इदृशं सर्वं शोभाया वनदेन समाः उभे ॥ ५० ॥ तथेति सा श्रमं गत्वा मुनेरग्रे व्यवस्थिता ॥ लिखन्ति भुवमग्रेण मादेनाधो मुखी स्थिता ॥ ५१ ॥ तामपृच्छ मुनिः
कालं कन्यासिवरवर्णिनि ॥ सा ब्रवीत्यां जनिव्रह्मचर्यानेन शातुमर्हसि ॥ ५२ ॥ ततो ध्यात्वा मुनिस्सर्वं शात्वा तां प्रपृष्ट्वा भायत ॥ शातं तवाभिलषितं मनः पुत्रा
नभी कसि ॥ ५३ ॥ दारुणया तु वलाया मागता सिमुमध्यमे ॥ अतस्ते दारुणो पुत्रो राक्षसौ संभविव्यतः ॥ ५४ ॥ सा ब्रवीन्मुनिशार्दूलत्वतोऽप्येवं वि
धौ सुतो ॥ तामाह पश्चिमायस्ते भविष्यति महामतिः ॥ ५५ ॥ महाभागवतः श्रीमान् राम भक्त्येकतत्परः ॥ इत्युक्त्वा सा तथा काले सुयुवेदराकं च
रम् ॥ ५६ ॥ रावणं विंशतिभुजं दशशीर्षं स दारुणम् ॥ तदुक्षोजातमात्रेण च चालवसुंधरम् ॥ ५७ ॥ वभ्रुवर्जो शहेतुर्निनिमित्तान्जखिलान्यपि ॥ कुंभ
कर्णस्ततो जातो महापर्वतसन्निभः ॥ ५८ ॥ ततः शूर्पणखानामजा तारा वरा सादरी ॥ ततो विभिन्नगो जातः शान्तात्मा सोम्यदर्शनः ॥ ५९ ॥ स्वा
ध्यायी नियताहारो नित्यकर्मपरायणः ॥ कुंभकर्णस्तु दुष्टान्मादिजास्तनुष्टवेतसः ॥ भक्षयन्नृषिसंघांश्च विचचारति दारुणः ॥ ६० ॥ रा
वणोऽपि महासत्त्वो लोकानां भयदायकः ॥ ववृषे लोकनाशाय द्वाभयोर्देहिनामिव ॥ ६१ ॥

विष्णुसमहामतिर्भविव्यतीत्यर्थः ॥ ५५ ॥ तदेवाह महाभागवत इति राम भक्त्येकतत्परः ॥ एकस्मिन् तस्मिन्नेव तत्परः सर्वदा दत्तविकः ॥ ५६ ॥ तदुक्षोजातमात्रेण तस्य रक्षसो
जन्ममात्रेण ॥ ५७ ॥ नाशहेतुर्निरक्षोर्वंशस्थलोकानां चेत्यर्थः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ स्वाध्यायिवेदाध्ययनवान् ॥ नित्यकर्मजोऽग्निहोत्रादिना ॥ ६० ॥ संतुष्टवेतसो अतिशान्ता नित्यर्थः भक्षयन्नृषिसंघांश्च विचचारति दारुणः ॥ ६१ ॥

॥ ६० ॥ श्रीमद्योगेश्वरः ॥ ६१ ॥

१६॥ विभीषणस्य धर्मविषयबुद्धिप्राप्तिकामनया तपः कर्त्तृत्वादादरेण वसेति हिः संबोधनं ॥ १७॥ तदेवाह देवमेतत्प्रादिना ॥ १८॥ तथैव भविष्यति धर्मबुद्धिरेव भविष्यति ॥ १९॥ २०॥ वाग्यादेव प्रा
धिनेत्या ॥ २१॥ आस्थादिनिष्ठः अहोविधिदुष्टो के ध्येति शेषः ॥ २२॥ वरलक्ष्म्या प्राप्ता वरान् यो नान् पुत्री पुत्रान् ॥ विदादिता कर्त्तुः प्रायादावासादि समीपमिति शेषः ॥ २३॥ मेवांछितो मनोरथस्तदि
वाचेदं प्रणतं भक्तवत्सल ॥ १६॥ विभीषणस्य वात्सल्यकृतं धर्मार्थमुत्तमं ॥ १७॥ तपस्तपो वरं वत्सवृणीत्यामिमंतं हितम् ॥ विभीषणे पितृनत्वा प्रा
जलिवाक्यमब्रवीत् ॥ १८॥ देवमसर्वदा बुद्धिर्धर्मेति सुतुशा श्रुती ॥ मारोचयत्त्वधर्ममेव बुद्धिः सर्वत्र सर्वदा ॥ १९॥ ततः प्रजापतिः प्रीतो विभीष
णमथाब्रवीत् ॥ वत्सत्वं धर्मशीलो सितथैव च भविष्यसि ॥ २०॥ २१॥ युधाचितो पिते दास्ये ह्यमरत्वं विभीषण ॥ कुंभकर्णे मथो वाच वरं वरय
मुब्रुत ॥ २२॥ वाग्या व्याघ्रो धतं प्राह कुंभकर्णं पितामहम् ॥ स्वप्नाभिदेव्य रामा सान्दिनमेकं तु भोजनम् ॥ २३॥ स्वमस्ति नितं प्राह वत्स ह्युद्दिबो क
सः ॥ सरस्वती च तदक्रान्तिर्गता पुन्यो दिवः ॥ २४॥ कुंभकर्णं तु महात्मा चित्रया मासदुःखितः ॥ अन्नमिष्टं मेवाऽऽस्यात्किं निर्गतमहो वि
धिः ॥ २५॥ सुमहो वरलक्ष्म्या सान्नात्तपोऽग्निराचरान् ॥ पातालाच्चिभयः प्रायात्प्रहस्तादिभिरन्वितः ॥ २६॥ दशग्रीवं परिख्यपवचनं चे
दमब्रवीत् ॥ दिष्ट्या ते पुत्रसंहती वांछितो मे मनोरथः ॥ २७॥ यद्व्याचवयं लंकां त्यक्त्वा याता रसातलं ॥ तद्गुप्तं नो मया वाहो महद्दिह्युक्त
तं भयं ॥ २८॥ अस्माभिः पूर्वमुचिता लंके यं धनं देनते ॥ भ्रात्रा क्रोता मिदानीं त्वं प्रत्यानेतुमिहाहंसि ॥ २९॥ सामानाथ वलेनापिराज्ञा वधुः
कुतः सुहृत् ॥ इत्युक्तो रावणः प्राह नाहं स्पेवं प्रभाषितुं ॥ ३०॥ विज्ञे शो गुरुरस्माकमेवं श्रुत्वा तमब्रवीत् ॥ प्रहृतः प्रश्रितं वाक्यं रावणं
दशकंधरं ॥ ३१॥ भूरारणो न हि सो भ्रात्रं शृणुष्ये वदतः प्रभो ॥ कश्यपस्य मुता देवा राक्षसाश्च महावलाः ॥ ३२॥

य्यासंह ॥ २५॥ अतो यद्व्यादिनि ॥ तद्विद्युक्तं भयं नोऽस्माकं गतं स वा वध्या त्वस्य त्वया प्राप्तत्वा ता राह्यं लंका पूर्वमस्माभिरुचिता ॥ अनेनास्मत्संबन्धादियं तव धनं धृतेषु धनितं इदानी
ते भ्रात्रा धनं देना क्रोतां त्वं प्रत्यानेतुं स्वाधिनो कर्तुं महंसि ॥ ३३॥ ननु ज्येष्ठभ्रातरि कथं वलं योग्यं तत्राह ॥ राहो वधुः कुतः सुहृत् कुतः सर्वथैता नुय मधैव राज्यं प्रदत्तेति भावः ॥ ३४॥ एवं श्रुत्वा एवं रावण

॥ श्री ॥
॥ ४ ॥

देवैरनुष्ठितं काहुराह पंथैरभिदानी तममेव न किंतु प्राचीनमेव एवं च तैरस्मद्देवैरुत्तरावदत्ता कर्मणि देवैरुत्तरं न दोषायेति भावः ॥ ३५॥ दुरात्मनः प्रहृतस्य त्वेव यः ॥ ३६॥ धनं दनामकसी श्रुति
का स्या ॥ ३७॥ धनदः तद्गतं गमनोत्तरं पितृसमीपं गत्वा रावणं स्वमाहात्म्यं कथितुं मिति वृत्तं वाच ॥ तेन वत्स्यं स बोधितो स्य वध्यादिसुक्ते ॥ तां त्यक्तवानिति गाथा यो राहो की ॥ ३८॥ निमं मे कारित
वान् ॥ रावणो नृजैः सार्वराक्षसैरभिधिकः लंकां पश्यति शेषः ॥ ३९॥ ४०॥ असुराणां तदवतारं रक्षसा यद्वा कूरकमेवा इक्षः स्वप्नसुरपदप्रयोग एव मसुरेव पिराक्षसपदप्रयोग इति बोध्यं काल
परस्परमयुधं तत्पक्षा सौहृदमायुधैः ॥ मेवेदानी नने राजन वेरं देवैरनुष्ठितम् ॥ ४१॥ प्रहृतस्य वधः श्रुत्वा दशग्रीवो दुरात्मनः ॥ तथेति क्रोधात्
प्राक्षस्त्रिकटाचलमन्वगात् ॥ ४२॥ दूतं प्रहृतं संप्रेष्य निष्कास्य धनं देवैरं ॥ लंका माकम्य सचिवै राक्षसैः सुखमास्थितः ॥ ४३॥ धनदः पितृवाक्ये
न त्यक्त्वा लंकां महायशः ॥ गत्वा कैलासशिखरं तपसा तोययच्छिवं ॥ ४४॥ तेन सख्यमनुप्राप्य ते नैव परिनिंदितः ॥ अलं कां नगरं तत्र निमं मे वि
श्रु कर्मणः ॥ ४५॥ दिक्पालं च कारात्रशिवेन परिपालितः ॥ रावणो राक्षसैः सार्द्धमभिधिकः सप्तनृजैः ॥ ४६॥ राजं च कारासुराणां त्रिलोकी
वाधयन् वलः ॥ भगिनी कालखं जायदो विकटस्त्रिपिणी ॥ ४७॥ विद्युज्जिह्वा यना मासौ महाभायी निशाचरः ॥ ततो मयो विश्वकर्मा राक्षसा
नादितेः सुतः ॥ ४८॥ सुतां मन्दोदरीनां प्राददौ लोके कसुन्दरी ॥ रावणाय पुनः शक्तिममोद्यां प्रीतमानसः ॥ ४९॥ विरोचनस्य दौहित्री हज्जालेति वि
श्रुता ॥ स्वयंदत्ता मुदवहत् कुंभकर्णाय रावणः ॥ ५०॥ गंधर्वराजस्य सुतां शैलस्य महात्मनः ॥ विभीषणस्य भार्याथै धर्मज्ञां समुदावहत् ॥ ५१॥ स
रसा नाम सुभगो सर्वलक्षणा संयुता ॥ ततो मन्दोदरी पुत्रं मेघनादं व्रजो जनतः ॥ ५२॥ जातमावसुयो नादं मेघवत्प्रसूतो च ह ॥ ततः सर्ववृद्धे घना
दोयमिति वासुकात् ॥ ५३॥ कुंभकर्णे ततः प्राह निद्रा मां वाधते प्रभो ॥ ततश्च कारया मासगुहोदीयां मुविस्तरां ॥ ५४॥ तत्र सुखापमृतात्मा कुंभ
कर्णो विद्युर्लितः ॥ निद्रिते कुंभकर्णे न रावणो लोक रावणः ॥ ५५॥

स्वजायतं हं प्रयायनामा विद्युज्जिह्वा यभगिनी सख्यं न खं ॥ ५६॥ राक्षसानां विश्वकर्मादितेः सुतो
मधः मन्दोदरी केन रावणाय ददौ पुनः शक्तिममोद्यां स्वनिर्मितो देवो ॥ ५७॥ ५८॥ स्वयंदत्तामिति तत्रिनेति शेषः ॥ ५९॥ ६०॥ मेघनादेति नाम्नो न्वथे त्वमाह जातमावसुति ॥ ६१॥ ६२॥ ६३॥ ६४॥

॥ इति श्रीमद्भगवद्गीता ॥

स्वक्षयारूपं प्रतिकर्षित्व विरोधिक्रियं ॥ ८ ॥ आत्मानं मुने

श्रीः
६॥

मुरेश्वरं चतुर्मुखं पूजयित्वा परीं गच्छन्तां वारीं दृष्ट्वा तामप्राप्यैव तया सह मेलनं विनैव वीर्यं त्यक्तवान् ॥ १० ॥ तस्या ग्रीवादेशे महद्दीजमसृजत त्यक्तवान् ॥ ११ ॥ पूर्वं वयं सुमि
नर्थः ॥ १५ ॥ ममाश्वास्य भाविनो वीरत्वानमः ॥ स्त्रीरुपता कथमित्यादि सर्वे दोषा स्त्रियाश्चास्यन्तर्थाः ॥ १७ ॥ देवतादूतं देवदूतमित्यर्थः ॥ १८ ॥ सौभाग्यवलितांतद्युक्ताः ॥ १९ ॥ वशे भविष्यति
ततः मुरेश्वरं देवं शिष्टं पूजयित्वा चतुर्मुखम् ॥ गच्छन्मया हूत समये दृष्ट्वा नारी मनोरमा ॥ २० ॥ कंदर्पशरविद्रुंगस्यक्तवान् वीर्यं मुनये ॥ तामप्राप्यैव तद्दीजं
वालदेवो यत दुवि ॥ २१ ॥ वाली समभवत्तत्र शक्रं तुल्यपराक्रमः ॥ तस्य दत्त्वा मुरेश्वरः स्वर्णमालां दिवं गतः ॥ २२ ॥ भानुरप्यगमनं तत्र तदानीमेव
भामिनी ॥ दृष्ट्वा कामवशे भूत्वा ग्रीवादेशेऽसृजत्महत् ॥ २३ ॥ बीजं तस्यास्तनः सधामहाकायो भवद्भूरिः ॥ तस्य दत्त्वा हनूमन्तं सहायार्थं
तोरविः ॥ २४ ॥ सुब्रह्मं समादाय गत्वा सानिदिता क्वचित् ॥ प्रभाने दात्मानं पूर्ववद्दानं कृत्वा ॥ २५ ॥ फलमूलादिभिः साहुं पुत्राभ्यां सहितः क
पिः ॥ नत्वा चतुर्मुखस्याग्नेऽक्षराजस्थितः सुधीः ॥ २६ ॥ ततो बुवीत्समाश्वास्य वरुणः कपिकुंजरं ॥ तत्र कंदेवतादूतमाहूयामरसन्निभं ॥ २७ ॥
गच्छदूतमया दिष्टो गृहीत्वा वानरोत्तमं ॥ किष्किं चां दिव्यं नगरीं निर्मितं विश्वकर्म्मणा ॥ २८ ॥ सर्वे सौभाग्यवलितां देवैरपि दुरसदां ॥ तस्यां
हासने वीरं राजानमभिषेचय ॥ २९ ॥ सप्रदीपगता ये ये दानरा संति दुर्जयाः ॥ सर्वे तेऽक्षराजस्य भविष्यन्ति वशे नृणाः ॥ ३० ॥ यदनाशयराः सा
क्षाद्रामो भूत्वा सनातनः ॥ भूभारं सुरनाशाय सै भविष्यति भूतले ॥ ३१ ॥ तदा सर्वे सहायार्थं तस्य गच्छन्तु वानराः ॥ इत्युक्त्वो बुध्मणा दूतो
देवानां समहामतिः ॥ ३२ ॥ यथाज्ञप्रसूता वज्रे ब्रह्मणो नं हरिं श्वरं ॥ देवदूतं ततो गत्वा बुध्मणे न च्यवेदयत् ॥ ३३ ॥ तदा दिवानराणां सा किष्किं
भूभृताः ॥ सर्वे भूभरत्वमेवासीरिदानीं बुध्मणा धितः ॥ ३४ ॥ भूमे भूरो हतः क्षत्तमस्त्वया लीला नृदेहिना ॥ सर्वभूतान्नरस्थस्य नित्यमुक्तवि
दात्मनः ॥ ३५ ॥ अखंडानंदरूपस्य कियानेव पराक्रमः ॥ तथापि वर्णने सद्गिरी लामा नुबहूपिण ॥ ३६ ॥ यशस्तु सर्वलोकाणां पापहंसे सुखाय च ॥ य
अनुगाश्रु भविष्यति ॥ ३७ ॥ २१ ॥ तत्र स्वकिष्किं वाराज्यादिदानं ॥ २२ ॥ तदा किष्किं प्रभृति हेतुपवानराणां सा किष्किं चाश्रयो भूत्वा त्वमेवेदानीं ब्रह्मणा धितः ॥ २३ ॥ स्त्रीरुपता कथमित्यादि सर्वे दोषा स्त्रियाश्चास्यन्तर्थाः ॥ २४ ॥ देवतादूतं देवदूतमित्यर्थः ॥ २५ ॥ सौभाग्यवलितांतद्युक्ताः ॥ २६ ॥ वशे भविष्यति
ततः मुरेश्वरं देवं शिष्टं पूजयित्वा चतुर्मुखम् ॥ गच्छन्मया हूत समये दृष्ट्वा नारी मनोरमा ॥ २७ ॥ कंदर्पशरविद्रुंगस्यक्तवान् वीर्यं मुनये ॥ तामप्राप्यैव तद्दीजं
वालदेवो यत दुवि ॥ वाली समभवत्तत्र शक्रं तुल्यपराक्रमः ॥ तस्य दत्त्वा मुरेश्वरः स्वर्णमालां दिवं गतः ॥ २८ ॥ भानुरप्यगमनं तत्र तदानीमेव
भामिनी ॥ दृष्ट्वा कामवशे भूत्वा ग्रीवादेशेऽसृजत्महत् ॥ २९ ॥ बीजं तस्यास्तनः सधामहाकायो भवद्भूरिः ॥ तस्य दत्त्वा हनूमन्तं सहायार्थं
तोरविः ॥ ३० ॥ सुब्रह्मं समादाय गत्वा सानिदिता क्वचित् ॥ प्रभाने दात्मानं पूर्ववद्दानं कृत्वा ॥ ३१ ॥ फलमूलादिभिः साहुं पुत्राभ्यां सहितः क
पिः ॥ नत्वा चतुर्मुखस्याग्नेऽक्षराजस्थितः सुधीः ॥ ३२ ॥ ततो बुवीत्समाश्वास्य वरुणः कपिकुंजरं ॥ तत्र कंदेवतादूतमाहूयामरसन्निभं ॥ ३३ ॥
गच्छदूतमया दिष्टो गृहीत्वा वानरोत्तमं ॥ किष्किं चां दिव्यं नगरीं निर्मितं विश्वकर्म्मणा ॥ ३४ ॥ सर्वे सौभाग्यवलितां देवैरपि दुरसदां ॥ तस्यां
हासने वीरं राजानमभिषेचय ॥ ३५ ॥ सप्रदीपगता ये ये दानरा संति दुर्जयाः ॥ सर्वे तेऽक्षराजस्य भविष्यन्ति वशे नृणाः ॥ ३६ ॥ यदनाशयराः सा
क्षाद्रामो भूत्वा सनातनः ॥ भूभारं सुरनाशाय सै भविष्यति भूतले ॥ ३७ ॥ तदा सर्वे सहायार्थं तस्य गच्छन्तु वानराः ॥ इत्युक्त्वो बुध्मणा दूतो
देवानां समहामतिः ॥ ३८ ॥ यथाज्ञप्रसूता वज्रे ब्रह्मणो नं हरिं श्वरं ॥ देवदूतं ततो गत्वा बुध्मणे न च्यवेदयत् ॥ ३९ ॥ तदा दिवानराणां सा किष्किं
भूभृताः ॥ सर्वे भूभरत्वमेवासीरिदानीं बुध्मणा धितः ॥ ४० ॥ भूमे भूरो हतः क्षत्तमस्त्वया लीला नृदेहिना ॥ सर्वभूतान्नरस्थस्य नित्यमुक्तवि
दात्मनः ॥ ४१ ॥ अखंडानंदरूपस्य कियानेव पराक्रमः ॥ तथापि वर्णने सद्गिरी लामा नुबहूपिण ॥ ४२ ॥ यशस्तु सर्वलोकाणां पापहंसे सुखाय च ॥ य

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥

॥ ४३-टी ॥
॥ ८ ॥

वचनं भूतं भवति न भवेत् ॥ २३ ॥ १३ ॥

एतदर्थं तद्विरोधेन त्वनो मन्त्रुलाभाय ॥ ५२ ॥ त्वया ते तित्वत्कृत्वा त्वववेष्टयेत् ॥ ५३ ॥ इति श्रीमदध्यात्मसमाख्ये उक्तं काण्डे उक्तं महेश्वरसंवादे तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥ नारदोऽपि सर्वतो वल्लवं
तं त्वं त्वत्तामीये प्राप्ता नेव वाहे ताह ॥ ए के दे ति ॥ १ ॥ ताता सीति वृत्ता ॥ २ ॥ ४ ॥ मे विभिः सह प्रप्य के राश्वेत दीपसमीपतः समागत्य स्थितः ॥ ५ ॥ तद्दीपप्रभया हतते न किंचित् रुद्रातिके मे विराग्य प्रययुः
पक्षा मिने शयः ॥ द्वायो विता दो सी रूप्य कदा वित् ॥ आ विष्णु ना हतः सर्वभावे कुंठे या मिवास्या सी ति स्थितः निश्चयवान् ॥ ६ ॥ १० ॥ स्व के वधे स्तीये वध मि त्वर्थः ॥ ११ ॥ ए वं कथा मुक्ता श्वाश्रमे जिगमि
सह विरोधे सुमुमुदे रावणे महान् ॥ ५८ ॥ पुद्गार्थी सर्वतो लोका न्ययट्समवस्थितः ॥ एतदर्थं महाराजा रावणे तीव्र बुद्धिमान् ॥ ५९ ॥ हतवान् ज्ञा
न को देवी त्वया त्ववका क्षया ॥ ६० ॥ नां कथायः श्रुत्वा त्वठे हासं श्रावयेद्वा श्रवणार्थिनां सदा ॥ आमुष्यमारोप्य मनंत सोख्ये प्राप्नोति लाभं धन
मक्षयं च ॥ ६१ ॥ इति श्रीमदध्यात्मसमाख्ये उक्तं काण्डे उक्तं महेश्वरसंवादे तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥ एकदा ब्रह्मणे लोकादा यो नारदं मुनिं ॥ पर्यटन्ना
वणे लोका न्दृष्टु न तावु वी ह्व ॥ १ ॥ भगवद्बुद्धि मे यो कुंठ संति म ह्वला ॥ यो ह्मि ह्मि वलि भिरत्वे ज्ञाता सिजगत्रयम् ॥ २ ॥ मुनिर्वा ताह सुवि
रं श्वेत दीप निवासिनः ॥ महवला महाका ॥ यास्तत्र या हि महामते ॥ ३ ॥ विष्णु पूजार्ता ये वै विष्णु नानि हता श्वये ॥ त एव तत्र संजाता अजेयाश्च
सुरासुरैः ॥ ४ ॥ श्रुत्वा तद्वावणे वे ॥ नमंत्रिभिः पुष्य के रातां ॥ यो दुका म समागत्य श्वेत दीप समीपतः ॥ ५ ॥ तत्प्रभा हतते जत्वं पुष्य के ना चल नतः
त्यक्त्वा विमानं प्रययौ मंत्रिणश्च दशाननः ॥ प्रविशन्नेव तद्दीपं धत्ता ह तेन यो विता ॥ पृष्ठश्च त्वंकुतः को सि प्रेषितः केन वा वद ॥ ६ ॥ इत्युक्त्वा लील
ये त्रिभिर्हं संतीभिः पुनः पुनः ॥ हृद्वा प्रस्तादिनि मुं कृत्वा सो र्द्वी रां दशाननः ॥ ७ ॥ आश्चर्यं मनु लल छा विचर्या स दु संति ॥ विष्णु नानि हतो या मि वे
कुंठ मि ति स्थितः ॥ ८ ॥ मयि विष्णु र्था कुये तथा का वं करो म ह ॥ इति निश्चित्य वेदे ही जहार विपिने सुरः ॥ जानन्नेव परमात्मानं सजहार वनी सुताम्
माव वत्यालया मा सत्तनः ॥ को क्षन्वं त्वं स्वकं ॥ ११ ॥ रा म त्वं पर मे भू रसि स कलं जा ना सि विज्ञा न ह क भू तं भव मि दं वि काल कल ना सा क्षी वि कल्पो कृतः
भक्ताना मनुवर्चनाय स कला कुर्वन्नि या सं हतिं वा श्रवन्मनु जा हति मु निव चो भा सी बालो का र्चित ॥ १२ ॥ तु त्वैव रा घ वं ते न पूजितः के भ सं भवः ॥ स्वा
पू रामे भगवंतं स्तोति रा मे ति स कल ज्ञान दत्ते हतः ॥ विज्ञा न ह क विज्ञा नं त्वत्वरूप मे व ह क ज्ञान कारणं ॥ अत एव भू तं अती तं भव्यं भा वि दं दे व र्त्मानं ए व वि द काले
मु या कल ना त त काले वै शि र्दं तस्य सा क्षा द्वा वि कल्पो कृतः ॥ त्यक्त संशय इत्यर्थः ॥ भक्ताना मनुवर्चनाय सत्वरित की र्त्तना री ना ने यो या पक्षया य स कला क्रिया सं हति कु वं मनु जा हति ॥ ननु व लुता

॥ श्री ॥
॥ ८ ॥
मनुष्य इत्यर्थः ॥ शालोके विष्णु विरचिते तत्त्वसु लिखिते ॥

रामेण पूजितो गस्त एव राघवं तु त्वा त्वा श्रमे ययो संसारी च न तु वलु तस्तथा ॥ १३ ॥ अनासक्तोऽपि सक्तवद्विषया न बुभुजे सद्भिः साधभिः ॥ १४ ॥ ततो भगवदज्ञया कुबेरसमीपगताननवरं कुबेरसंवादे प्रीति
प्रेषितमिति आह ॥ १६ ॥ अथ कुबेरवत् आहूतमिति ॥ १७ ॥ याव ह्मि दि ति या रे पिय दग हे त्वे वा र्थः ॥ मो या हि मो प्र त्या ग ह्मि त्वर्थः ॥ १८ ॥ तदा आ गच्छे ति हे ह ॥ आ ग म नो न र मा त्मा ल मे त द्वा य ति सु यथा स यो से
को मो दे व त्वे न न मो नी यो पितृ य मे व मुक्तिः ॥ १९ ॥ २० ॥ रा म ति शि क्ष म ति स ति पा ल य ती ति था व ॥ २१ ॥ २२ ॥ ततः कदा वि त्पु थि यो स म्प रा णे वा न वे नि द्वा सु पु थ्य के स्तु ता त वा ह्म पु थि यो से वा र कु वं न ने का न्य मा
राम लु सी त या सा र्द्रं भ्रातृभिः सह मंत्रिभिः ॥ संसारी वरमानाथो रममाणो वस ह्मे ॥ १४ ॥ अनासक्तोऽपि विषया न्बुभुजे प्रियया सह ॥ हनुमत्प्रमु
खैः सद्भिर्जनैः परिवारितः ॥ १५ ॥ पुष्य के वा गं द्राम मे कदा पूर्व वत्पुः ॥ प्राह देव कुबेरं प्रेषितस्त्वामहं ततः ॥ १६ ॥ जितं त्वं रावणेनांदो पुश्चाद्रामेण नि
जितं ॥ अतस्त्वेव घवे नित्यं वा ह्या व ह्मे दु वि ॥ १७ ॥ यदा गच्छे द्वा श्वे यो वै कुंठे या हि मां तदा ॥ त कुंठ्वा राघव प्राह पुष्य के सत्यं सन्निभं ॥ १८ ॥ यदा स्म ए
भि भू तं ते तदा गच्छ म मां ति के ॥ तिष्ठंत द्वौ य सर्वत्र गच्छे दानीं म मा ज्ञ या ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वा राम वन्द्योऽपि पौरकायां लि स र्व शः ॥ भ्रातृभिर्मे त्रिभिः सा र्द्रं
यथान्यायं चकार स ॥ २० ॥ राघवेण सति भुवलो कना धेर मा पतो ॥ वसुधा सत्यं स पद्मा फल वंत शुभ्र रुहाः ॥ २१ ॥ जना धर्म परा सर्वे पति भक्ति परः
स्त्रियः ॥ ना पश्य सुत्र मरणं कश्चिद्वा ज नि रा घ वे ॥ २२ ॥ समा ह्म विमाना ग्ग रा घ वः सी त या सह ॥ वानरैर्भ्रातृभिः सा र्द्रं स च वा र व नि प्र भु ॥ २३ ॥ अना
नुयाणि कायां लि च कार व ह्म रो भु वि ॥ ब्राह्मण स्य मु तं दृष्ट्वा बाल मृत म काल तः ॥ २४ ॥ रो च नं द्वा ह्म री वा पि ज्ञा ता रा मो म ह्म म ति ॥ त प स्यं तं व ने
श्रु दं ह्वा वा ह्म रा बाल के ॥ २५ ॥ जी व या मा स श्रु द्वा द दो स्व गं म नु ज मं ॥ लो का ना मु प दे शार्थं य र मा त्मा र घ्नु न मः ॥ २६ ॥ को टि शः स्था य या
मा स चि व लि ग नि स र्व शः ॥ सी मां च र म या मा स स र्व भो गे र मा नु वे ॥ श श न स रा मो ध मे र रा ज्ये पर स ध र्म वि ह् ॥ क थां सं स्था प या मा स स
र्व लो क म ला प ह् ॥ २७ ॥ द श व र्ये सह स्रा णि मा या मा नु व र्ति ह् ॥ च कार र न्ये वि धि व ह्मो क वं घ प दं बु जः ॥ २८ ॥ एक पत्नी वृ तो रा मो रा ज यो स र्व रा
मु वि ॥ गृ ह मे धी य म खिल मा व र्त्ति शि क्ष य र्ज ना न् ॥ २९ ॥ सी ता प्रे म्णा नु ह त्वा च प्र श्र ये रा द मे न च ॥ भ नुं मे नो ह र सा धी भा व ज्ञा सा हि या भि या
नुयाणि कायां लि च कार व ह्म रो भु वि ॥ ब्राह्मण स्य मु तं दृष्ट्वा बाल मृत म काल तः ॥ २४ ॥ रो च नं द्वा ह्म री वा पि ज्ञा ता रा मो म ह्म म ति ॥ त प स्यं तं व ने
श्रु दं ह्वा वा ह्म रा बाल के ॥ २५ ॥ जी व या मा स श्रु द्वा द दो स्व गं म नु ज मं ॥ लो का ना मु प दे शार्थं य र मा त्मा र घ्नु न मः ॥ २६ ॥ को टि शः स्था य या
मा स चि व लि ग नि स र्व शः ॥ सी मां च र म या मा स स र्व भो गे र मा नु वे ॥ श श न स रा मो ध मे र रा ज्ये पर स ध र्म वि ह् ॥ क थां सं स्था प या मा स स
र्व लो क म ला प ह् ॥ २७ ॥ द श व र्ये सह स्रा णि मा या मा नु व र्ति ह् ॥ च कार र न्ये वि धि व ह्मो क वं घ प दं बु जः ॥ २८ ॥ एक पत्नी वृ तो रा मो रा ज यो स र्व रा
मु वि ॥ गृ ह मे धी य म खिल मा व र्त्ति शि क्ष य र्ज ना न् ॥ २९ ॥ सी ता प्रे म्णा नु ह त्वा च प्र श्र ये रा द मे न च ॥ भ नुं मे नो ह र सा धी भा व ज्ञा सा हि या भि या

नुयाणि कायां लि च कार व ह्म रो भु वि ॥ ब्राह्मण स्य मु तं दृष्ट्वा बाल मृत म काल तः ॥ २४ ॥ रो च नं द्वा ह्म री वा पि ज्ञा ता रा मो म ह्म म ति ॥ त प स्यं तं व ने
श्रु दं ह्वा वा ह्म रा बाल के ॥ २५ ॥ जी व या मा स श्रु द्वा द दो स्व गं म नु ज मं ॥ लो का ना मु प दे शार्थं य र मा त्मा र घ्नु न मः ॥ २६ ॥ को टि शः स्था य या
मा स चि व लि ग नि स र्व शः ॥ सी मां च र म या मा स स र्व भो गे र मा नु वे ॥ श श न स रा मो ध मे र रा ज्ये पर स ध र्म वि ह् ॥ क थां सं स्था प या मा स स
र्व लो क म ला प ह् ॥ २७ ॥ द श व र्ये सह स्रा णि मा या मा नु व र्ति ह् ॥ च कार र न्ये वि धि व ह्मो क वं घ प दं बु जः ॥ २८ ॥ एक पत्नी वृ तो रा मो रा ज यो स र्व रा
मु वि ॥ गृ ह मे धी य म खिल मा व र्त्ति शि क्ष य र्ज ना न् ॥ २९ ॥ सी ता प्रे म्णा नु ह त्वा च प्र श्र ये रा द मे न च ॥ भ नुं मे नो ह र सा धी भा व ज्ञा सा हि या भि या

॥ रामटी ॥
॥ ८ ॥

आजीडविपिनेपुष्पवाटिका ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ रामस्यपदो बुजे करं भां लालयेती राममाह ॥ ३४ ॥ विदाम नन्दान सुखस्वरूप आदिमध्यांत हीनः ॥ आद्यंतयोरभावादेव मध्यास्था प्यभावः ॥ अशेषस्य न गतः कारणा
३५ ॥ देवदेवा इत्याद्याः ते तव देव उता गमने प्रतिवह सो मां प्रार्थयमानावचोऽबुवन ॥ ३७ ॥ निर्विकारचितः सविद्ययत्वे संपादके विनविच्छक्तिरपवाभायया विसृज्यत्वा स्वकं सनातनं भावकुं देव

एकदा कीडविपिने सर्वभोगसमन्विते ॥ एकांते दिव्य भवने सुखासीने रघुनमं ॥ ३२ ॥ नीलमाणिक्यसंकाशं दिव्या भरणभूषितं ॥ पुसन्नवदनं श
नो विद्युत्पंजनिभा वरं ॥ ३३ ॥ सीताकमलपत्राक्षी सर्वाभरणभूषिता ॥ राममाह करं भां लालयेती पदो बुजे ॥ ३४ ॥ देवदेव जगन्नाथ प
रमात्मन् सनातन ॥ विदाम नदादिमध्यान्तरहिताः शेषकारण ॥ ३५ ॥ देवदेवाः समासाद्य मामेकाने बुवन् च चः ॥ बहुशार्थयमाना
स्ते वैकुण्ठगमने प्रति ॥ ३७ ॥ त्वया समेतश्चिच्छ्रया रामल्लिखति भूतले ॥ विसृज्यात्मान् स्वकं धाम ॥ वैकुण्ठं च सनातनम् ॥ ३८ ॥
आस्ते त्वया जगद्भिरामः कमललोचनः ॥ अतो ग्रेया हि वैकुण्ठं तं तथा वेदघुनमः ॥ ३९ ॥ आगमिष्यति वैकुण्ठं सनाथान्नः करिष्यति
इति विज्ञापिता हं ते मया विज्ञापितो भवान् ॥ ४० ॥ यद्युक्तं तत्कथा घनाहमाज्ञापये प्रभो ॥ सीतायास्तद्वचः श्रुत्वा रामो ध्यात्वा बुवीक्षरं ॥
देवि जानामि सकलं तत्रोपायं वदामि ते ॥ कल्पयित्वा मियं देविलोकवाटं त्वया श्रयं ॥ ४१ ॥ त्वजामित्वा वने लोकवाटाद्रीत इवा परः ॥
भविष्यतः कुमारो दोवाल्मीके राश्रमानिके ॥ ४३ ॥ इदानीं दृश्यते गर्भे पुनरागत्य मे न्तिकं ॥ लोकानां प्रत्ययार्थं त्वं ह त्वारा यथ
मादरात् ॥ ४४ ॥ भूमे विचरमागेण वैकुण्ठे यास्यसि दुतं ॥ पश्चादहं गमिष्यामि स्वस्ववपुनि श्रयः ॥ ४५ ॥ इत्युक्त्वा तां विसृज्या
थ रामो ज्ञाने कलक्षणः ॥ मंत्रिभिर्मंत्रत त्वं जैर्वलमुख्यैश्च संहतः ॥ ४६ ॥ तत्रोपविष्टं श्रीरामं मुहुरदः पर्युपासत ॥ हास्यप्रौढकथा

हिला ॥ ३८ ॥ अथ प्रथमे त्वमागच्छत ॥ स आगमिष्यति वैकुण्ठं ज्ञा विनाशकमिना भ्यानुमशक्यत्वात् ॥ ३९ ॥ ४० ॥ लोकवाटं हृदये मियं कल्पयित्वा ततो भीतः ॥ अपर इव पृथक्त्वा तजामि सर्व
स्यामि स्वकल्पना रूपत्वादिममपि जनमनसिकल्पयिष्यामीत्याशयः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ प्रत्ययार्थं सीता नेदृशीति विश्वासार्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ हास्यविषये प्रौढाश्रिते कथा मुमुता ॥ ४६ ॥ इत्युक्तं जन्मवि

॥ रामः ॥
॥ ८ ॥

॥ ५ ॥ लोकापवादकलेकः समानीय ॥ ३ ॥

सये ॥ ४८ ॥ सीतामित्यादेः प्रतीतिशेषः कतद्विषयं किं भाग्यं भवदर्थः ॥ शापितो सिस्वरूपय प्रवृत्तः सीत्यर्थः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ देवस्य प्रत्ययदयत्त र ह प्रवेशितवान् ॥ ५१ ॥ यादृशं न एव एव तावता नीता सापि म
हं प्रवेशितमिच्छति सपि न दिशि शेषः ॥ ५२ ॥ किं वै सति स्म द्वादीनामपि योषितां दुःखं मयैरागतं योऽयं स ह्ययोम भवेद्विषयतीत्यर्थः ॥ तदेव स्पष्टयति यादृशीति नियतं नियमेव प्रजाप्तादृश्यं भवेति एव
यं ह्येवमुक्तं यवकारं भवन्तीत्यर्थः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ अतः पुनरनिकास्परयेन पुनराया ह्युक्ता सीताया उपरिधेन नयनं कचित्तनु सा क्षातं तयोक्तं तस्यां को धातिशयं योतयि तुमव माह हतवान् सिस्वरूपेति

मुक्ता हासयंतः स्थिता हरि ॥ ४९ ॥ कथाप्रसंगे माप्युक्तं रामो विजयनामकम् ॥ यो राजान पयमे किं वदंती ह आश्रय ॥ ४८ ॥ सीतां वा मातरं वा मे ध्यात्वा के कयी
मथ ॥ न भेतव्यं त्वया बुद्धिशापितो सिममो परि ॥ ४९ ॥ इत्युक्तः प्राह विजयो देव सर्ववदंति ॥ कृतं मुदुकरं सर्वं एमेण विदिता त्वना ॥ ५० ॥ किं ह त्वा दशग्रीवं सी
तामाहूय राघवः ॥ अमर्षं पृथुतः कृत्वा त्वं स्म प्रत्यपादयत् ॥ ५१ ॥ कीदृशं ह दयं तस्य सीता संभोगजं सुखं ॥ यादृशं विजने राघवे रावणे जदुरात्मना ॥ ५२ ॥
अस्याकमपि दुःखं मया योषितां मयैरा भवेत् ॥ यादृशं भवति वै रंजीदरेण नियतं प्रजाः ॥ ५३ ॥ श्रुत्वा तद्वचने रामः स्वजनाभ्यं पृच्छत ॥ तेयिन त्वा बुवन्नाम
मेव मेतन्न संशयः ॥ ५४ ॥ ततो विसृज्य चिवा विजयं मुहुरदत्ता ॥ आरूय लक्ष्मणं रामो वचनं वेदमब्रवीत् ॥ लोकापवादस्तु महानीता माश्रित्य मे भ
वत् ॥ सीतां प्रातः समानीय वाल्मीके राश्रमानिके ॥ ५५ ॥ तत्कारा शीघ्रं रथेन त्वं पुनराया हिलक्षणं ॥ पश्य से यदि मां किंचित्तदा मां हतवानसि ॥ ५६ ॥ इत्युक्तो लक्ष्म
णो भीत्या प्रातर्हया यजानकी ॥ सुमंत्रेण रथे कृत्वा जगाम सहसा वनं ॥ ५७ ॥ वाल्मीके राश्रमस्योत्तेज्यं सीतामुवाच सं ॥ लोकापवादभीत्या त्वां त्व
कवान् राघवो वतं ॥ ५८ ॥ दोषो न कश्चिन्मे मातर्गच्छा मपदं मुनेः ॥ इत्युक्त्वा लक्ष्मणः शीघ्रं गतवान् रामसन्निधिं ॥ ६० ॥ सीतापि दुःखसंतप्ता वि
ललापाति मुग्धवत् ॥ शिष्यैः श्रुत्वा च वाल्मीकिः सीतां ज्ञात्वा सदिव्यदक ॥ ६१ ॥ अर्घ्यादिभिः पूजयित्वा समाश्वासय च जानकी ॥ ॥ ॥

परीतोक्तो स दुःखप्रयुक्तः प्रापश्चिन्नमित्यर्थः ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ अमिमुग्धवत् अत्यन्तवत् शिष्यैः शिष्यमुत्तेज्यं ॥ ६० ॥ मुनियोषितां सार्ययत् स्यासर्वधारक्षणीयेति तासां हते दनवान् ॥ ६१ ॥ परात्मनः
विस्मो ॥ ६३ ॥ मुनिसेवितां धुः मुनिभिः सेवितं ॥ धीयस्व मुनिनां धीयेनेति वा ॥ ६४ ॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमा महेस्वर संवादे वतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥ अथ भगवो शिवो रामलक्ष्मणं संवादे सुखेन
परतत्त्वमुपदेष्टुमाह ॥ तत इति जगतां याति से गता नि आनन्दोत्तिवा मुपजीव भूतं मंगलं ब्रह्मानन्दः स एवात्मा स्वरूपेतेन स तस्यैवात्मा न्दस्यात्मा निभूता निमात्रा मुपजीवन्तीति अनेन मंगलं ज्ञानं वमं

एतन्नाभावाद्वाक्यस्यातशपक्षिरूपपरिरामोपिनिरस्तः॥ अनेन जायतेति विपरिरामते वदुते क्षीयते नश्यतीति यद्भावविकाराहित्यमुक्ते एवं चैनद्भिन्नं सर्वमुक्तयद्भावविकार
वत्त्वादनित्यमिगित्तो विरज्येतेति द्वावितेयत इह शोत एव निरस्तः सर्वस्य देहे हि यादे इति शयो महत्त्वं येन स्वलाभात्तः॥ यत्त्वाभाक्ता परोत्ता भइति श्रुतेः यतः सुरवात्मकः॥ आनंद
स्वरूपः स्वयं प्रभः स्वप्रकाशश्च देहे हि यादिरुदुः स्वरूपपरप्रकाशश्च॥ यस्य भासा सर्वमिदं विभाजितं श्रुते ॥ सर्वगतो व्यापकः॥ अयमहं बुद्धि विषयः प्रत्यगात्मापि अद्वयः॥
उक्ता ह्यवुक्तस्वरूप एव न तनो निरस्त इति भावः॥ अयमात्मा बुद्धिः श्रुतेः॥ ३५॥ नन्वेवं विवेचिकारश्च न्यातात्म निजन्मतरणादिः प्रवाह रूपं संसारभानं कथंमिति शंकेता एवं चिं
इति दुःखमय दुःखप्रचुररुतरनपतिश्च ज्ञानत इति॥ अज्ञानं मूलकोयो व्याप्तोदहानः स्तरागो अहंममेत्यव्यासस्तद्विज्ञान एवं च भूतिरूपान्तरातीति रिति भावः॥ नन्वेवं कथं तस्य संसारस्य
निवर्तितकारुणाने इति॥ आविर्भूते इति शंयः ज्ञानस्याज्ञानविग विद्यातदुत्पत्तिशयो एव कारणभूता ज्ञाननाशतत्वादे संसारस्यापि विलय इत्यर्थः यत्कारज्ज्ञानेन रज्जुसर्पे त्यल य इत्यर्थः॥ ३६॥

अथ कासलक्षणमाह- यदन्यदीति- यदन्ये सर्पादिकमस्वरज्जोदोषु मान- भ्रमजनकाद्येवादिनामने- दिशायते मुंविपद्भितो नित्यं तस्य दानदत्तकृत्यथाऽसर्वभूते रज्जोरे अकिं विभावने सं-
पोरन्व बुद्धि मूलक लक्ष्मीश्वरे पि जगदे रुदिसंसारमय के सर्वे विभाव्यते आत्मज्ञानाभावाद्यासार्थतया सायते ॥ ३७ ॥ आत्मनि जगत्ताने कीदृशोऽध्यासा निमित्ततदाह- दिक्तेति- सदे-
कृत्य कारणमाधारहिते दस्तुनस्तस्यैव रहिते विदालक वित्स्वरूपे सर्वकारणे निरामये दुःखा संभिन्ना नेह- मये केवलं सर्वविकारभूत परे हृदयविलससायुल्लसि ध्यायको अत आत्मनि-
ममहंकारा- कल्पितः स एवोऽध्यासः अहं बुधात्मकोऽध्यास एव सर्वे संसारकारणमिति भावः ॥ ३८ ॥ बुद्धिनिष्ठ एव संसारो जगत्पनिष्ठ इत्यत्रान्वयमतिरिक्तो प्रथममदिति ॥ ३९ ॥
ति ॥ परे सर्वसाक्षिणि आत्मनि संसृतिहेतवः भासयण संसारकारणे सदा कालत्रये पि इच्छादिरगादि सुरादि धर्मिणः इहोपेक्षरमहे कोऽप्यदुःखं इत्येवमादिदं दूषयति

यस्य वीर्यसमीपः संसार इत्यन्वयः सुक्तातः धृतिरेकमहः यस्मात्कारणस्य सुप्रोदभावात् अधीह्यभावात् परात्मनोऽस्माभिस्तृतीयाधेयं नृपस्य त्वया
 खलु समावेसाविभाजनेन। श्रीधनेन न संसारीति नेति भावः॥ सुप्रोस्थितस्तु सुखमहमस्यापामिति पत्यमिता उभयतः त्वत्तत्त्वमिदं यथा त्वमिमांशवर्षम् ३॥ अत्र त्वत्त्वमिदं
 धं स्वल्पमाह॥ अनादीति॥ अनादिर्या विद्यातत इवोदस्या दुर्द्वन्तः कारणस्य तत्र विविचिः प्रुतिविचिता यश्चितः प्रकृतः स जीव इतीत्यतः॥ अस्मा परमात्मा धियः साक्षिनः
 यो संते नैव दृष्टं कश्चित् अंत यन्नितयेत्यर्थः॥ जीवो हं मुखीत्यादि प्रकारेण तः कारणवर्माध्यासवान्॥ परमात्मानुसाक्षिनया सर्वत्र विद्यमानोऽपि न तथेति भावः॥ अत एव बुद्ध्या अरिहिनः
 उद्धिलक्षणापरिच्छेदरहितः॥ अत एव परः॥ एवं च जनेन प्रुतिविवाधार विलये प्रुतिर्विदस्प विलयात् स जीवः॥ एव परमात्मा इह प्रुतिद्रुप्त इत्यस्य वीह जितोऽध्या॥ ४०॥ श्रीरामायणम्

७-३-१०
१६

भाषितः अयं जाग्रताक्षीविशदतः स्वप्नसाक्षीनिजसः तेन पदेन परिभाषितः लिङ्गदेहाभिमानो हि ह्यपगर्भ उकारकः उकारप्रतिपाद्यते ततः सुषुप्ति साक्षीज्ञानपदवाच्योपाधि-
को मकारादेन सहायः परिपद्यतेऽखिलैर्देहैः द्येभावना समाधि पूर्व समावेः पूर्वमेव न तत्त्वतः तत्त्वसाक्षात्कारमिति न भवेत्तदस्य ब्रह्मणि स्थित्यात् ४८ अथ विलापनप्रका-
रमाह ॥ द्वाभ्यां विश्रुति उकारमध्ये बहुधा व्यवस्थितं स्थूलदेहनिवेदनस्थूलभोगाभिमानेन स्थितं विश्वं पुरुषं तदा च कमकारं विलापयेत्तु श्रुतिविलीनं भावयेत्ततस्ते
जसे लिङ्गदेहाभिमानिनं पुरुषं तदा च पुणवद्वितीयवर्णं उकारं विलीनं विश्वं कमकारे विलाप्य विलीनं भावयित्वा ॥ ५० ॥ ततस्त्रादृशमकारं तदा च प्राज्ञं दकारं तदा च रागादिभिर्भाषि

अकारसंज्ञः पुरुषो हि विश्वको मुकारेनेजस्त्वतीर्थनेकमात्र ॥ प्राज्ञो मकारः परिपद्यतेऽखिलैः समाधि पूर्वमेव न तत्त्वतो भवेत् ४८
विश्वं त्वकारं पुरुषं विलापयेदुकारमध्ये बहुधा व्यवस्थितं ॥ ततो मकारे प्रविलाप्य तेन संक्षिप्तोपवर्णं पुणवस्य वांति मे ५०
मकारं मध्यात्मनि विद्युने परि विलापयेत्प्राज्ञमपीहकारेण ॥ सोहं परं ब्रह्म सदा विमुक्तिमद्विज्ञानद्वन्द्वमुक्त उपविष्टो
मलः ॥ ५१ ॥ एवं सदा जातपरात्मभावनः स्वानन्दतुष्टः परिविस्मृतादिलः ॥ आत्ते सान्निपातमुत्पन्नकाशकः साक्षाद्विमु-
क्तो बलवारिसिंधुवत् ॥ ५२ ॥

न पुरुषं ह्यस्य निजित् ॥ धनिपरे वलापयेत्तथा भावयेत्ततः सोहं सर्वं विलापयित्वा परं ब्रह्मेति विभावयेत्तद्विशिष्टं सदा विमुक्तिमवतिष्ठत्युक्तं न त्वहं पदार्थस्य सगदेया
दिमलिनस्य कथं ब्रह्मत्वभावेन त्वाहं ॥ पदार्थविशिष्टं उपविष्टो मुक्तः ॥ अतएव मालः तथा भावने साधनं विज्ञातुं विज्ञानं निदिध्यासनं ब्रह्म मात्र प्रत्यया विच्छेदक
पेदक ह्यतस्त्राक्षात्कारसाधनं यस्य सः ५१ एव भावना वतो लक्षणमाह ॥ एवमिति ॥ उक्तप्रकारेण सदा जातपरात्मैकभावनया यस्य सः परिविस्मृतमस्मिन् पुत्रदेहादि
येन सः ॥ अतएव स्वस्वरूपानन्देनैव तुष्टः न तु विषयानन्देन तस्य परिणामदः स्वरूपत्वात् ततो विरक्त इत्यर्थः ॥ साक्षात्निपातमुत्पन्नकाशकः साक्षाद्विमुक्तो वाचिकनामरूप
भेदादहिलेन नित्यमखंडितमात्मस्वरूपयुगविप्रकाशश्च तद्वयः ॥ एवं रूपे विमुक्तो जीवन्मुक्तः ॥ अवलोकितं बलवारियस्य तादृशसिंधुवद्विषयसंबन्धपल्लवरीरहित आत्ते

इदं सत्यमस्य निभवेत्येवेत्याह ॥ एवमिति ॥ उक्तप्रकारेण सदा जातपरात्मैकभावनया यस्य सः परिविस्मृतमस्मिन् पुत्रदेहादि
येन सः ॥ अतएव स्वस्वरूपानन्देनैव तुष्टः न तु विषयानन्देन तस्य परिणामदः स्वरूपत्वात् ततो विरक्त इत्यर्थः ॥ साक्षात्निपातमुत्पन्नकाशकः साक्षाद्विमुक्तो वाचिकनामरूप
भेदादहिलेन नित्यमखंडितमात्मस्वरूपयुगविप्रकाशश्च तद्वयः ॥ एवं रूपे विमुक्तो जीवन्मुक्तः ॥ अवलोकितं बलवारियस्य तादृशसिंधुवद्विषयसंबन्धपल्लवरीरहित आत्ते

एवं सदा भवत समाधियोगिनोः निवृत्तसर्वं न्युद्यतो च तर्हि ॥ विनिर्जिता ये यरिपोरं सदादृश्यं भवेयं जितवत् ॥ पुणाननः ॥ ५३ ॥ आत्ते
वक्तव्यं नानुमृद्विनिर्जितं ननु जितवत् ॥ प्रारब्धं ननु प्रीतिमानवर्जितं ननु येषां साक्षात् विलीयते ततः ॥ ५४ ॥ आदेव
ननु येषां विलीयते ततो भवेद्विद्वत्साधनं शोककारणं ॥ हितासमं विविधादौ दिने भजेत्तमो ज्ञानमथाखिलात्मना ॥ ५५ ॥ आत्ते
न्यभेदेन विभावयन्निर्देहनाय भेदेन मयात्मना तदा ॥ यथा जलं वारिनिधौ यथापयः क्षीरे विप्रदो मयि ले यथा ॥ निलभाप ॥ ॥

तेनेत्यादिभिर्वादितां वाच्यं ॥ ज्ञानं कर्म मार्गं ज्ञानं हि वाच्यं ॥ अलिङ्गतात्तमो जीवान्महत्तमस्तत्त्वानं पदार्थं भवेत् ॥ यथा जलं स्याज्जिनादौ तुः खं मये दातव्यं ततो न तदादि
तमेव ॥ अतएव साक्षात्कारपदवाच्यः स्वमेव पदार्थमात्रे द्रष्टव्यः ॥ ५५ ॥ सत्यभेदाभावात् ज्ञानात्तत्त्वादिभागेन द्रष्टव्यं ततो न तदादि
सत्यं विज्ञाने मयि इदं स्वरूपं जीवन्मभेदेन विभावयतः ॥ यथा जलं विज्ञायः तदा ज्ञानात्तत्त्वात्तत्त्वमभेदेन भावितं ॥ अभिज्ञो भवति ॥ तद्वद्विज्ञानः यथा समुद्रे प
दिष्टुन ॥ दिजलं तत्तु इदं दयशीरो गदक्षिरीरुपि तपयः क्षीरे विप्रदो मयि ले यथा ॥ निलभाप ॥ ॥
नामरूपा विभागेनेकी भवतीत्यर्थः ॥ ५६ ॥

॥ ७३॥

एवमात्मनस्तत्त्वज्ञानमवस्थानं स्वतः बोधेतीत्याह । एतन्मिनि हिरण्यार्थे लोकसंस्थितोपि जीवन्मुक्तदशायां प्राख्यवशात् लोकव्यवहारे कुर्वन्पि जगन्मये वेति विभाव
यन्तन्मये यदा ह्यस्य मोक्षेन संकात्येजानीयात् ॥ तदनिवृत्तजगत्त्वप्रसन्नो भवतीति शेषः । तत्र हेतुः अतिशक्तिमानतो निराकृतत्वात् ॥ अतो न्यस्य धीमत्यादिशक्तिरूपजगत्त्व
अहंरूपत्वात् अतिरक्तवदिति ननु यद्वेति तां मानरूपं अतिरक्तत्वात् प्रमाणातो निराकृतत्वात् ॥ तत्र हेतुः अतिशक्तिमानतो निराकृतत्वात् ॥ अतो न्यस्य धीमत्यादिशक्तिरूपजगत्त्व
च दिशि प्राच्यादौ न्यस्य दिक्भूमः सोऽपि तत्त्वज्ञानाच्चिबर्तते एवं प्रसन्नः पुरुषस्वदिशु भूमण भूमः निराकृतत्वात् अतिशक्तिमानतो निराकृतत्वात् ॥ अतो न्यस्य धीमत्यादिशक्तिरूपजगत्त्व
क्षेत्रमेवाप्यवस्थान् ॥ अतिरक्तवदिति ननु यद्वेति तां मानरूपं अतिरक्तत्वात् प्रमाणातो निराकृतत्वात् ॥ तत्र हेतुः अतिशक्तिमानतो निराकृतत्वात् ॥ अतो न्यस्य धीमत्यादिशक्तिरूपजगत्त्व
येनोर्जिता इति मतिर्भाति नैयि भावति पूर्वता इति ह्यतिरक्तत्वात् अतिशक्तिमानतो निराकृतत्वात् ॥ अतो न्यस्य धीमत्यादिशक्तिरूपजगत्त्व

एतन्मये दीक्षितहिलोकसंस्थितो जगन्मये वेति विभावयन्मुनिः ॥ निराकृतत्वात् अतिशक्तिमानतो यथेन्द्रभेदादिशि दिग्भूमादयः ॥ ५॥ यावच्च
पश्येदखिलं मया तत्कृता वन्मदराधनतत्परो भवेत् ॥ अत्रातुरस्य जितं भक्तिं लक्षणं यस्तस्य हरो हमहर्निशं हृदि ॥ ५॥ अत्र हस्यमेतच्छ्रु
तिस्तारं प्रहेमयादिनिश्चित्य न वेति शेषः ॥ यस्तु नदी लोचयतीह कुक्षिमांसं मुच्यते पातकराशिभिः क्षणाय ॥ ५॥ अत्र हस्यमेतच्छ्रु
तं मोक्षे व सर्वं परिहस्ये वेत्स्य ॥ मद्रावनाभावितश्च मानसः सुखी भवान् दनयो निराणयः ॥ ६॥ अत्र हस्यमेतच्छ्रु

हः ॥ अत्र हस्यमेतच्छ्रुतिस्तारं प्रहेमयादिनिश्चित्य न वेति शेषः ॥ यस्तु नदी लोचयतीह कुक्षिमांसं मुच्यते पातकराशिभिः क्षणाय ॥ ५॥ अत्र हस्यमेतच्छ्रु
तं मोक्षे व सर्वं परिहस्ये वेत्स्य ॥ मद्रावनाभावितश्च मानसः सुखी भवान् दनयो निराणयः ॥ ६॥ अत्र हस्यमेतच्छ्रु
तिस्तारं प्रहेमयादिनिश्चित्य न वेति शेषः ॥ यस्तु नदी लोचयतीह कुक्षिमांसं मुच्यते पातकराशिभिः क्षणाय ॥ ५॥ अत्र हस्यमेतच्छ्रु
तं मोक्षे व सर्वं परिहस्ये वेत्स्य ॥ मद्रावनाभावितश्च मानसः सुखी भवान् दनयो निराणयः ॥ ६॥ अत्र हस्यमेतच्छ्रु

रूपत्वात् ॥ अत्र हस्यमेतच्छ्रुतिस्तारं प्रहेमयादिनिश्चित्य न वेति शेषः ॥ यस्तु नदी लोचयतीह कुक्षिमांसं मुच्यते पातकराशिभिः क्षणाय ॥ ५॥ अत्र हस्यमेतच्छ्रु
तं मोक्षे व सर्वं परिहस्ये वेत्स्य ॥ मद्रावनाभावितश्च मानसः सुखी भवान् दनयो निराणयः ॥ ६॥ अत्र हस्यमेतच्छ्रु

यः तत्त्वज्ञानमवस्थानं स्वतः बोधेतीत्याह । एतन्मिनि हिरण्यार्थे लोकसंस्थितोपि जीवन्मुक्तदशायां प्राख्यवशात् लोकव्यवहारे कुर्वन्पि जगन्मये वेति विभाव
यन्तन्मये यदा ह्यस्य मोक्षेन संकात्येजानीयात् ॥ तदनिवृत्तजगत्त्वप्रसन्नो भवतीति शेषः । तत्र हेतुः अतिशक्तिमानतो निराकृतत्वात् ॥ अतो न्यस्य धीमत्यादिशक्तिरूपजगत्त्व
अहंरूपत्वात् अतिरक्तवदिति ननु यद्वेति तां मानरूपं अतिरक्तत्वात् प्रमाणातो निराकृतत्वात् ॥ तत्र हेतुः अतिशक्तिमानतो निराकृतत्वात् ॥ अतो न्यस्य धीमत्यादिशक्तिरूपजगत्त्व
च दिशि प्राच्यादौ न्यस्य दिक्भूमः सोऽपि तत्त्वज्ञानाच्चिबर्तते एवं प्रसन्नः पुरुषस्वदिशु भूमण भूमः निराकृतत्वात् अतिशक्तिमानतो निराकृतत्वात् ॥ अतो न्यस्य धीमत्यादिशक्तिरूपजगत्त्व
क्षेत्रमेवाप्यवस्थान् ॥ अतिरक्तवदिति ननु यद्वेति तां मानरूपं अतिरक्तत्वात् प्रमाणातो निराकृतत्वात् ॥ तत्र हेतुः अतिशक्तिमानतो निराकृतत्वात् ॥ अतो न्यस्य धीमत्यादिशक्तिरूपजगत्त्व
येनोर्जिता इति मतिर्भाति नैयि भावति पूर्वता इति ह्यतिरक्तत्वात् अतिशक्तिमानतो निराकृतत्वात् ॥ अतो न्यस्य धीमत्यादिशक्तिरूपजगत्त्व

हः ॥ अत्र हस्यमेतच्छ्रुतिस्तारं प्रहेमयादिनिश्चित्य न वेति शेषः ॥ यस्तु नदी लोचयतीह कुक्षिमांसं मुच्यते पातकराशिभिः क्षणाय ॥ ५॥ अत्र हस्यमेतच्छ्रु
तं मोक्षे व सर्वं परिहस्ये वेत्स्य ॥ मद्रावनाभावितश्च मानसः सुखी भवान् दनयो निराणयः ॥ ६॥ अत्र हस्यमेतच्छ्रु

आह्वानेन यं हंसि स तु भवती भविष्यति न रावराणां नुजाभायां तस्य कुंभी न सी कृता ॥ ५५ ॥ तस्य तुल्यवरो नाम रावराणां मीनविक्रमः आसीदुत्तमार्थ
 यो देव बाल एहिं स क ॥ ५६ ॥ पीडिता तेन राजैश्च वंशं शरणं गताः ॥ तच्छ्रुत्वा रावराणां व्याह्वय माभी वां पुनि पुंगवा ॥ ५७ ॥ तद्वरं नाशयिष्यामि नुपि
 गतजराः ॥ ५८ ॥ इत्युक्त्वा प्राहरामो पि धातुको वाहनिष्यति ॥ ५९ ॥ तद्वरं राक्षसं दूषात्वा ह्यरोभ्याभयं महत् ॥ तच्छ्रुत्वा प्रजलिः प्राह भरतो रावरा
 यवे ॥ ६० ॥ अहमेव हनिष्यामि नुपि क ॥ यथमां प्रभो ॥ ततो रामेन न राक्षसं दूषात्वा ह्यरोभ्याभयं महत् ॥ तच्छ्रुत्वा प्रजलिः प्राह भरतो रावरा
 नंदि ग्रामे महाबुद्धिर्भरतो दुःखमवभूत् ॥ ६१ ॥ अहमेव गमिष्यामि नुपि क ॥ यथमां प्रभो ॥ ततो रामेन न राक्षसं दूषात्वा ह्यरोभ्याभयं महत् ॥ तच्छ्रुत्वा प्रजलिः प्राह भरतो रावरा
 तच्छ्रुत्वा स्वहृत्तरो व्यशुष्टं शत्रुसूदनः ॥ आहो दैवा भियेक्ष्यामि नुपि क ॥ यथमां प्रभो ॥ ततो रामेन न राक्षसं दूषात्वा ह्यरोभ्याभयं महत् ॥ तच्छ्रुत्वा प्रजलिः प्राह भरतो रावरा
 ने ॥ अनिष्टं तमपि स्तुहादभियेक्ष्यामि नुपि क ॥ यथमां प्रभो ॥ ततो रामेन न राक्षसं दूषात्वा ह्यरोभ्याभयं महत् ॥ तच्छ्रुत्वा प्रजलिः प्राह भरतो रावरा
 सतु सं पुत्रा च्छूलं गेहे गच्छति काननं ॥ भक्षणात्तु जंतूनां नाना प्राणि वधाय च ॥ ६२ ॥ सतु नाशयिष्यामि नुपि क ॥ यथमां प्रभो ॥ ततो रामेन न राक्षसं दूषात्वा ह्यरोभ्याभयं महत् ॥ तच्छ्रुत्वा प्रजलिः प्राह भरतो रावरा
 निष्टुं दैवतदा मुक्तं ॥ ६३ ॥ अहमेव गमिष्यामि नुपि क ॥ यथमां प्रभो ॥ ततो रामेन न राक्षसं दूषात्वा ह्यरोभ्याभयं महत् ॥ तच्छ्रुत्वा प्रजलिः प्राह भरतो रावरा
 अहमेव गमिष्यामि नुपि क ॥ यथमां प्रभो ॥ ततो रामेन न राक्षसं दूषात्वा ह्यरोभ्याभयं महत् ॥ तच्छ्रुत्वा प्रजलिः प्राह भरतो रावरा

[illegible][illegible][illegible]

[illegible]

॥ श्रीः ॥
॥ व ॥

[illegible]

लोकीयानमतिक्रान्तम् १२ ए नीत्राविषयभाज

॥ १ ॥ राजनस्य त्वनि श्रुत्वा रामं सख्यमिव च ॥ ११ ॥ सीतामिति प्रथमं ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ ॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥

॥ ८०३॥
॥ २९॥

प्रत्ययाविशेषः ॥ ३४॥ महाप्रलयः प्रत्ययजनकः सपथो निजो ररूपः ॥ ३५॥ लोकभया लोककृतदुर्दभजनः ॥ ३६॥ जगती मध्येतद्विलोकनये उद्गायो श पयेन सर्वलो
कतम उद्गायो ॥ ३७॥ विवरं प्रवेशा यच्छिद्रुवमार्गः ॥ ३८॥ ३८॥ ४०॥ महाप्रलयमया ध्वजं दिव्यं सिंहासनं प्रादु रसीत् ॥ ३९॥ सर्वो ध्वजं दिव्यं पपाद के रविप्रभमिति
४०॥ दैव्यो ग्रीवास्ता गतमिति नो मुखा वाधेनो मासने सन्ववेशयत् ॥ ४१॥ साधुवाद आसीदिति शयः ४२॥ बहुवादः बहु प्रकारवाचः सीते वैवंकजु महोदति राघवो ग्रीत
एवमेतन्महा प्रातयथावदसिमुवत् ॥ प्रत्ययोजनितो मयंतववा वैरकि ल्विये ॥ ३४॥ लंकायामपि दत्तो मे वै देह्या प्रत्ययो महान् देवानां पर
तस्तेन मंदिरं संप्रवेशिता ॥ ३५॥ सेवे लो कभया दुस्सन्ने पापापि सती परा ॥ सीता मया परिष्मका भवान क्षु मर्हसि ॥ ३६॥ मेमेव जातो
जानामि उत्रावेतो कुली लंबो ॥ उद्गायो जगती मये सीता यो प्रीतिरस्तु ने ॥ ३७॥ देवाः सर्वे परिज्ञाय रामाभि प्रायनुमुकाः ॥ ब्रह्माणमग्र
तः कृत्वा समाजमुः सहस्रशः ॥ ३८॥ प्रजासमागम नृणाः सीता कोशयवा सिनी ॥ उदधु रवीत्युधोदृष्टिः प्रोजलि वी क्य मव वी
त् ॥ ३९॥ रामादभ्यं यथा हं वे मनसा पि न चि न्यं ॥ तथा मे धरणी देवी विवरं दानु मर्हति ॥ ४०॥ तथा राघव्याः सीतायाः प्रादु रसी
महादुतं ॥ भूतला दिव्य मत्पर्थं सिंहासन मनुत्तमं ॥ ४१॥ नागे द्वै धीय मारं च दिव्य देहे रवि प्रभे ॥ भूदेवी जानकी दो भ्यो ग्रीत्वा स्ने
ह संयुता ॥ ४२॥ स्वागतं ता मुवाचे नार्म सने सन्ववेशयत् ॥ सिंहासनं स्थां वै देही प्रविशंती रसा नलं ॥ ४३॥ निरंता पुण्य दृष्टि दिव्या सीता
मवा किरत् ॥ साधुवाद सुमहान् देवानां परमादुतः ॥ ४४॥ उज्ज्वल वहुधा वाचो अंतरीक्ष गताः सुराः ॥ अंतरीक्षे व भूमौ च सर्वे स्या
वज्रं गताः ॥ ४५॥ वानराश्च महकायाः सीता राघव कारणात् ॥ केचि जिंता परा स्याः केचि ह्यन पययणाः ॥ ४६॥ केचि डा
मंजिरी क्षंतः केचि सीता मचन सः ॥ मुरु न्ने मा चं तत्स वै तस्मी भूत मचं न नम् ॥ ४७॥ सपथो पि पुनः राघव गृहं प्रावृत्त न इत्येवं बहु प्रकार वाचः ॥ ४८॥ रा
सीता राघव कारणाद् बहुधा वाच उचुरितानु कर्ष्यः तस्या श्रिता पराः ॥ कसीता गमिष्यतीत्यादि विनाशुक्ताः ध्यान परयणः भूपवेश का की क सीता ह्यस्य ध्यान परयणः ॥ ४९॥ रा
मे निरीक्षंतः किं चरी ध्यातीत्यादेव सीता निरीक्षंतः कथं गच्छेत्तव ता यव प्रकारा अत न मा सी दित शय ॥ ५०॥ ॥ ॥

॥ श्रीः ॥
॥ २९ ॥

भविष्यतः कार्यस्य गौरवं निश्चयेन विज्ञात्वापि ॥ ४८॥ अजानन्निव उरु वलोक्य पहा रा नुसारे तावर्थः दो वितः भाविको दुः परिह रत्त दिव्याभिः ॥ ४९॥ कतिजो वेद तज
कदिस सज्जं तु कथं ॥ ५०॥ तान् कति कृत्वा ॥ ५१॥ एकांत सनुया स्थितः त्वे कश्चित् आसीत् ॥ ५२॥ वान निरंता राघवसती त्वर्थः ॥ रामे ननु मित्रं विवाहं धनं च कथं कथा राघ
ज्ञात्वा ॥ ५३॥ प्रजा नालो राम रय मिने मुभ्या आदिः ॥ ५४॥ रागं स्वयं द्यात्वा नाश रहितस्तदभावाद्भव मयव विजित ॥ ५५॥ सर्वे को परम दुःखं आत्मा अंतर्धान दिव्या प्रकृता त्वमंदादि तु मुक्ता
ह्ययं नंदसदृशः पूरुष उरुः ॥ ५६॥ प्रसवे का मया तूरी अत एव चारः सर्व निवेना ईदृशो यित्वं मम गति रते मदीय पुण्या वि वदा ज्ञान जाति र्वा ॥ ५७॥ अवसाने स्वस्व दत्ता सदा लं विदो कर मर्षः

सीता प्रवेशनं दृष्ट्वा सर्वं संमोहितं जातम् ॥ रामस्तु सर्वं ज्ञात्वेव भविष्यत्कार्यं गौरवं ॥ ४८॥ प्रजा नन्निव दुः खेन अशो च जन कात्मजो ॥ ब्रह्मरूप
अधिभिः साङ्गं बोधितो रघु मीदनः ॥ ४९॥ प्रतिवृद्ध स्वस्व प्राञ्चकारानं नरः क्रियाः ॥ विससर्ज अ सीता वी नृत्तितो ये समागतान् ॥ ५०॥ ज्ञा
नार्वा वन रत्नोद्योतो यया मास भूरिशः ॥ उपायय कुमारे तो ज्ञो ज्ञो व्यो गन नृभुः ॥ ५१॥ नदादिनिः स्थो रामः सर्व भोग सुसंबंदा ॥ आ
त्मचित्ता परे नित्यं येकांत समुपस्थितः ॥ ५२॥ एकांत ध्यान निरंता एका राघव सति ॥ ज्ञात्वा ना राघवं साक्षात्कोश ल्या प्रियदादि
नी ॥ ५३॥ भक्त्या गत्य प्रसन्नं तं प्रजा ता प्राह हृदयी ॥ राम त्वं जगता मादिरा दि मय्यांत वर्जितः ॥ ५४॥ परमात्मा परानंदः पूरुषः पूरुष ईश्व
रः ॥ जातो सिंभगर्भं गेह मम उरायाति रेकतः ॥ ५५॥ अतस्ताने मभाष्य द्य समयो भूदुत्तम ॥ नाद्याप्य बोधजः कृत्वा भव वंधो
निवर्त्तते ॥ ५६॥ इदानीं नपि मे ज्ञानं भव वंध निवर्त्तकं ॥ यथा संक्षे पतो भूया न्था बोधय कं विभो ॥ ५७॥ निर्वंदवादिनी मेवं मान रं
माह वत्सलः ॥ दयालुः प्राह धर्मी ता जरा जं रितो भूमां ॥ ५८॥ नागो ह्ययो मथा प्रजाः पुण माक्षा पि सावकाः ॥ कर्म यो गो ज्ञान यो

तदवतार सपथो ज्ञाते वसमः प्रकृत सः अयोध्याः अज्ञानजः कृत्वा नन्निवर्त्तितं सर्वं तावत्संमोहितं निवर्त्तितं पि सपथो ज्ञाते वसमः इति भावः ॥ ५९॥ इदानीं नपि अवसान कर्तव्यं विना संशयतो बोधयेत्
नृत्तं ॥ ५०॥ नर्वं देवि यथेष्टं प्रत्ययं नवा विनीची राव वन वल्ली मया ॥ ५१॥ वीन्या की नाहा ॥ कर्म तादि ॥ अत्र देवो वी ज्ञान यो गति र्वा एत ज्ञानो तु कृत कर्म यो ग संशय विनि मुक्ता मज ॥ एत ज्ञानो
नु विन भक्ति यो गति र्वा विन उद्गा जानः पुनः प्रजा भ्या संपादि तया एत ज्ञानो निन दनु ह्यो ना न पवा वति अयथा केवल कर्म मति स्या ता न विना सा कृत तव दिवि ता नि नृत्तु मति नाप्यः पंथा विदुं तथ
नादति धुति विरु द्वा य ज्ञान म् ॥ ५२॥ एतादि निदि दत्ता को मयो गति यो ग रत्ना मा र्ग ज्ञान जनन मुक्त भूदुत्तम ॥ ५३॥ एता मे रत्ना मो रजः सत्त्व रूपा भेद ता मती राजसी ता ता की जति जि

॥ २२॥

[illegible]

गोभक्तियोगश्चराश्रयः॥ तेषां नु सुलभो मार्गो भक्तियोगः सुप्रज्ञितः॥ यथा भक्तिर्विभिद्यते मातः स्त्रिविधा गुणभेदतः॥ स्वभावाद्यस्य यत्नेन तस्य भक्तिर्विभिद्यते॥ इवायत्तु हिंसां समुद्दिश्य दंभं मात्सर्यं च॥ भेददृष्टिश्च संरंभी भक्तो मेतामसः स्मृतः॥ इषा॥ फलाभिसंविभोगार्थं धनकामादयस्तथा॥ अर्चादौ भेदबुद्ध्या मां प्रजेयत्तु राजसः॥ ६२॥ परस्मिन् निर्पितं यत्तु कर्म निर्हरणाय वा॥ कर्तव्यमिति वा कुर्व्याद्देवबुद्ध्या ससात्विकः॥ ६३॥ सद्गुणश्रवणं देवमप्यनंतगुणालये॥ अविच्छिन्ना मनो हृत्तिर्यथा गंगां बुनो बुधो॥ ६४॥ तदेव भक्तियोगस्य लक्षणं निर्गुणस्य हि॥ अहेतुक्यव्यवहिताया भक्तिर्मयि जायते॥ सामेसा लोका सामीप्यसां हि सा युज्यमेव वा॥ इषा॥ ददान्पयिन गच्छन्ति भक्ता मत्ते वनं विना॥ सखात्वंति को यो गोभक्तिमार्गं स्वभा मिति॥ ६६॥ मद्रावं प्राप्नुयाते न अति कस्य गुणत्रयं॥ महता कामहीने न स्वधर्माचरणेन च॥

धिन्नामनोवृत्तिरेतत्तुगुणान्नस्य निर्गुणव्याजस्य लक्षणं प्रापकं तत्र दृष्टान्तः यथा मङ्गावुत्तेवृधोऽनेनाभेदविययत्वं मनोवृत्तेर्दर्शितं ॥ ६४ ॥ अहेतुकं फलानुदेशः अतएवाव्यवदहितावि
 शेषणव्यवहाराः तासं वद्वासाधिः सौख्यं ॥ ६५ ॥ उक्तफलानि ददात्यपि परंतु भक्ता मत्तत्त्वं वदन्ते यमुक्तं वाया अभावात् ॥ तानि न गच्छन्ति नो गीर्षुर्वन्ति स एव सा लोकादिति रत्नकार एव
 समानरूपत्वं ॥ आत्मनिकीयांगः स एव पूर्णो भक्तो मत्तत्त्वं वाहितं मोक्षमपि न बहु मन्यते इति ॥ ६६ ॥ तत्र भक्तियोगेन गुणत्रयं तद्गुणं भावामति क्रम्य मद्रावे मये कथं प्राप्नुयात् ॥ ६७ ॥

॥ २२ ॥

सायुःसमान्येश्वर्यमिति श्रीधरः = २

अथ कर्मयोगमाह॥ महतीति॥ कामहीनेन स फलोद्देशहीनेन स्वधर्मो नित्येनैव निश्चितकरुणः॥ तादृशेन कर्मयोगेन मन्त्राद्य वंशाश्रयात्॥ ६८॥ अथ भूतेन विहितं नैमित्तिकं सावज्जितं वा
सारहितेनेति यावत्॥ उक्तं भक्तियोगप्राप्तुमायमाह॥ महतीनेति-रम्यतिः स्मरणो वंदनं प्रणतिः॥ ६९॥ सारं भूतेषु मन्त्राद्यन्याया ईश्वरभावनया असंगेन दुष्टसंगपरित्यागे
न॥ ७०॥ यमादयो यमनियमप्राणायामादयः॥ ७१॥ अहम्-अहंकारस्य अहंकारेणैवादिबुद्धेः अहंकारेणैवादिबुद्धेः अहंकारेणैवादिबुद्धेः अहंकारेणैवादिबुद्धेः
नो भवति॥ स्वाश्रयात्॥ वायुना स्वाश्रयाय कर्षणात्॥ ७२॥ अहमात्मा व्यवस्थितः सर्वत्र चेतनो हं भवेत्पथः॥ अहं सर्वत्र चेतन्यसंघादकं मामज्ञात्वा बहः क्रियोत्यन्ते रजक

कर्मयोगेन शस्तेन वर्जितं न बिहिंसनं ॥ महर्शनस्तुतिमहापूजाभिः स्मृतिवन्दनैः ॥ ६५ ॥ भूतेषु महावतयाः सत्संगेनासत्त्ववर्जनैः ॥ बहुमानेन मह
तांदुःखिनामनुकंपया ॥ ६६ ॥ स्वसमानेषु मैत्र्या च यमादीनां नियेवया ॥ वेदान्तवाक्यश्रवणान्ममनामानुकीर्तनात् ॥ ७० ॥ सत्संगेनाज
वेन्यवद्यहमः परिवर्जनात् ॥ कौक्ष्यामनधर्मस्य परिशुद्धोत्तरो जनः ॥ ७१ ॥ मङ्गलाश्रवणादेव याति मामंजसा जनः ॥ यथा वा युवशां
धः स्वाश्रयाह्वयमाविशेत् ॥ ७२ ॥ योगाभ्यासरतचित्तं रुचमात्मानमाविशेत् ॥ सर्वेषु प्राणिजातेषु गृहमात्मा व्ययस्थितः ॥ ७३ ॥ तमज्ञा
त्या विमृष्टात्मा कुरुते केवलं बहिः ॥ क्रियोत्पन्नेन कर्मेदं द्वैतमेतज्जगत् ॥ ७४ ॥ भूताद्यमानि नावीर्ष्यामर्षितो ह न पूजितः ॥ ७५ ॥ ता
वन्नामर्षये देवप्रतिमादौ स्वकर्मभिः ॥ यावत्सर्वेषु भूतेषु स्थितं वा त्वनि न स्मरेत् ॥ ७६ ॥ यस्तु भेदं प्रकुरुते स्वात्मनश्च परस्य च ॥ भिन्ना

दृष्टं भयं नृसुतस्य कुर्यान्न संशयः ॥ ७७ ॥

भेदे ईदौ गंधपुष्पधूपादिभिः हवनं मन्त्राद्यं संतोय सकुरुते न जनयतीत्यर्थः ॥ सर्वभूतस्थितत्वेन प्रसादात् कृतया पूजया मोक्षफलदो मम संतोषोनेत्यर्थः ॥ १५ ॥ सर्वप्राणययमानकर्त्ता पाव
त्यनिमानपूजितातावदेव शिष्टानां सा पूजाया ग्यातदन्तं तरेत्वं पूजेत्यर्थः ॥ अर्चित इत्यस्य व्याख्या प्रजित इति ॥ १६ ॥ तावन्वामर्चय दित्यर्थः मध्यमस्ति न्यायेनां स गन्धधामिनिथावत्सर्वभू
तस्थितमात्मनि तस्मै च सरवाहमिति न जानीयात् ॥ तावदेव पूजादादविकारो न जनद्वारं पूज्य पूजकभावाय गन्धादिति भावः ॥ इयं च भावना मुख्यविधयश्चिंतुं भेदाद्वर्त्तता ॥ यस्ति विभि
नैर्दृष्टस्तस्य मृत्पुर्भयं कुर्यात् ॥ अत्र संशयो नास्तीत्यर्थः ॥ १७ ॥ तस्या इदं त्वं देवा ह्युपास्पदस्याह ॥ आसन्न इति ॥ सकृज्जातत्वेन मानेन तत्संज्ञान्नायं च सर्वप्राणा संमाननेन मेव सर्वव्यय

दिव्यामुनयः सनकादयः श्रुतीनां माता गायत्री ॥ ४२ ॥ अनाहतद्वारापवर्गानुत्पन्नजंतं रामं नु यमुः ॥ ४३ ॥ अनुयायात् अन्वगादित्यर्थः ॥ क्वचित्थेवपाठः ॥ ४४ ॥ सामान्यवर्गः समंचितो द्विजाध्याययुः शत्रु
सुरवा ॥ ४५ ॥ शत्रियाः मुखं मुख्याः अग्रशरयेयां तादृशविषादयः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ दुःखबाहू मुखयोगाभावे हेतुः आनंदरूपानुगताः आनंदरूपं राममनुगताः तदनुगमनात् तदानन्दप्रतिभासान्दा
यागः सर्वत्र वै रामं चेति भावः ॥ ४७ ॥ अनुरनुजं पुः ॥ योराममन्तारमनयातो नानुयातं स्तादृशजंतुनोसीदित्यर्थः ॥ ४८ ॥ एतन्निगते खिलं पुरं श्रुत्यं वभूव ॥ हरिनेत्रजोता सरयूम् ॥ ४९ ॥ एतं

वेदाश्च सर्वे धृतविग्रहाश्च ययुश्च सर्वे मुनयश्च दिव्याः ॥ मातां श्रुतीनां प्रणवेन साध्वी ययौ हरिं व्याहृतिभिः समेता ॥ ४२ ॥ गच्छन्तमेवानुगता जनास्ते सपु
त्रदारः सहर्षं भुवने ॥ अनावृतद्वारमिव निष्पद्यवर्गं रामं वज्रं तं ययुराप्रकाशाः ॥ ४३ ॥ सांतः पुरः सानुचरः सभार्यः शत्रुघ्नयुक्तो भरतो नृपाया
न ॥ गच्छन्तं मां लोक्य रमा समेतं श्रीराघवं पौरजनाः समस्ताः ॥ ४४ ॥ सवालहृद्वाश्च ययुर्दिजाग्नाः समात्यवर्गाश्च समंत्रिणो ययुः ॥ सर्वगताः
क्षत्रमुरवाः प्रहृष्टा वैरपाश्च शूद्राश्च तथा परे च ॥ ४५ ॥ सुग्रीवमुखा हरिपुंगवाश्च रत्नाच्चाविश्रुताः शुभराद्युक्ताः ॥ न कश्चिद्वासी इव दुः
खयुक्तो दीर्घायवात्वात् सुखेषु सक्तः ॥ ४६ ॥ आनंदरूपानुगता विरक्ता ययुश्च रामं पशुभृत्यवर्गैः ॥ भूतान्यदृश्यन्ति च यानितत्रये प्राणिनः
स्थावरजंगमाश्च ॥ ४७ ॥ शास्त्रात्परात्मानमनंतं शक्तिं जगुर्विरक्ताः परमेकमीशं ॥ नासीदयो ध्यानगरे तु जेतुः कश्चिन्नदारा समनानयातः
॥ ४८ ॥ शून्यं बभूवाऽखिलमेव तत्र पुरं गते राजनि रामचन्द्रे ॥ ततो विदूरं नगरात्स गत्वा दृष्ट्वा नदीतां हरिनेत्रजाताम् ॥ ४९ ॥ न नन्दरामः
स्मृतपावनो तोददृशं च शेषमिदं हृदि स्थम् ॥ अथागतस्तत्र पितामहो महादेवाश्च सर्वे नमय्यश्च संद्राः ॥ ५० ॥ विमानकौटीभिरपारपा
रं समावृतं खं सुरसेविताभिः ॥ रविप्रकाशाभिरभिस्फुरत्वं ज्योतिर्मयं तत्र नभो बभूव ॥ ५१ ॥ स्वयं प्रकाशो महतां महद्भिः समावृतं पुरं पृथक्तां वरि

पावनेदिदूयमात्मनोयेनसः॥ अशेषमिदं जगत् दित्यं दर्शयामात्मनं विराड् रूपं स्मृतवानित्यर्थः॥ ५०॥ अपारं पारं अबधिरूपं पारं पहीनेतादृशमपि विद्यानाहतमासीत्॥ योतिर्मयं नक्षत्रगण
प्रचुरमिव॥ ५१॥ यज्ञतौके प्रणयं कृत्वा स्वर्गं सर्वभ्यः अधिकं प्राप्नासेत्यनभः समाहतम्॥ यो पारं पूरितं॥ ५२॥

श्रीः ॥
२७ ॥

परिणामत्पदं कामत् ॥ जलो यद्यर्थगच्छदित्यर्थः ॥ तत्रैव हेतुं गमं चिरोत्तरासनं तु शक्तिरिति ॥ ५३ ॥ तेषामात्मनः परमेश्वरजगत्स्थितिरित्येकानां त्वमेवेत्यर्थः ॥ त्वमेवामेकं निजं त्वं
ब्रह्म रूपं जानासि ॥ ५४ ॥ नन्वेवं ब्रह्म रूपं ब्रह्म रूपस्य कथं रारीरपरिग्रहो न ज्ञातुं ॥ तथापीमि भक्तानुग्रहार्थं मायया सितं सर्वमिदं कृतमिति भावः ॥ अतो वै ह्यनवं देहं प्रविश्य देवान्याहिरक्ष-
॥ ५५ ॥ यदीति यदित्यर्थः ॥ अथवा यो मरो देहस्तवरो वते तं वा प्रविश्य पाहि ॥ एवं विष्णु रूपं त्वं वा विनाशं न्ययुह्यान ज्ञानेति ॥ ५६ ॥ एवं विष्णु रूपं त्वं वा विनाशं न्ययुह्यान ज्ञानेति ॥ ५७ ॥

उपस्थितं देवमुद्गन्नादेर्गीयत्तु विद्याधरकिन्नरेषु ॥ रामस्तु यद्वासरयुजलंसंस्तुष्टुपरिक्रामदन्तं शक्तिः ॥ ५३ ॥ ब्रह्मातदा प्राह कृतं जलितं रामं परा
त्मन्परमेश्वरं ॥ विष्णुः सदानंदमयोसि पूरणां जातसितत्वं निजं मे शमेकं ॥ ५४ ॥ तथापि दासस्य ममाखिलेशक्तं वचोस्तु परासि विद्वत् ॥ त्वं
प्रातुर्भिर्वैष्णवमेकमाद्यं प्रविश्य देहं परिपाहि देवान् ॥ ५५ ॥ यदापरो वा यदि रोचते तं प्रविश्य देहं परिपाहि न त्वम् ॥ त्वमेव देवाधिपतिश्च
विष्णुर्जीनंति न त्वां पुरुषा विना माम् ॥ ५६ ॥ सहस्रकृत्वं तु नमानमत्ते प्रसीद देवेश पुनर्नमस्ते ॥ पितामहप्राप्तं नया सरामः पश्य त्पुदेव तु म
हाप्रकारः ॥ ५७ ॥ मुहूर्तं श्ववक्षं विद्वोक्तं तदा वभूव चक्रादियुतश्चतुर्भुजः ॥ शेषोक्तं वेश्वरतत्पभूतः सौमित्रैरत्यद्भुतभोगधारी ॥ ५८ ॥ व
भूवतुश्चक्रदेशे च दिव्यो कैकेयिभूतुर्लवराजकश्च ॥ सीता चलक्ष्मीरभवत्पुत्रे वरामो हि विष्णुः पुरुषः पुराणः ॥ ५९ ॥ सहानुजः पूर्वशरीर
करणवभूवतेजोमय दिव्यभूतिः ॥ विष्णुं समासाद्य सुरेन्द्रमुरवा देवाश्च सिद्धा मुनयश्च यक्षाः ॥ ६० ॥ पितामहाद्याः परितः परेशं स्तवैर्ग
रान्तः परिपूजयंतः ॥ आनन्दसंप्लावितपूरां चित्तावभूविरप्राप्तमनोरथास्ते ॥ ६१ ॥ तदा ह विष्णुर्दुहिरां महात्मा रते हि भक्ता मयि वा
उरक्ताः ॥ यातं दिवं मामनुयाति सर्वे तीर्थं कशरीरा जपि पुराणयुक्ताः ॥ ६२ ॥

उरक्ताः॥ यातं दिवसं मनुयात्सर्वतायकं शरीराय प्रयुक्ताः॥ ६२॥ बहुविधं पुण्यं स्वप्रभयेति शेषः॥ समदेहतया सुवभतो जातः॥ अनेन विष्णुदेह
एवमायया द्विभुजं वैशिष्ट्येन लोकाग्रोचर आसीदिति सूचितम्॥ भोगस्य शरीरम्॥ पूर्वगतो पितृस्मिन् बभूव शरीरेन देहेन सेनिहितः॥ ५५॥ ६३॥ शरीरः लवणगतकः शत्रुघ्नः सीताप्रपुत्रवत्
क्षीरपाऽभवत्सापि तत्काले लक्ष्मीत्वेण सेनिहितासीदिति शेषः॥ ह्यता रामो विष्णुरित्यर्थः॥ ५६॥ पूर्वशरीरैस्तं विष्णुदेहेन॥ ६०॥ ६१॥ नन्वेव भगवतो विष्णुत्वे प्राप्ता चेकुटुंबास इत्याभ्यासः॥

टी. २८

सर्वेषामपर्वणि भारते सर्वदिक्पालसमावर्णनेयमसमाप्रजावेदाशरथी रामोयमसभायां ह्युदितनारदेनोक्तं तद्विदुः प्रतेतिवेत् ॥ अथ वदामः ॥ अवतारपरिग्रहस्य हि प्रयोजनद्वयं दुष्टव
 धनशिक्षणालनम् ॥ स्वावरो न लोका नो धर्ममया दावो धनव ॥ एतदर्थमेव तेष्वां न तत्कर्मो मुञ्चते प्रवृत्तिरन्यथा अकामस्य भावतः किं यत्ताद्यनुष्ठानेन ॥ एवं वधमवोधनाय नित्यनुष्ठानवत् ॥ आन
 उदितिहासेषु उक्तत्वात् ॥ सर्वज्ञानां बालीक्यादीनां भूतभाविसर्वाधेता नवत्वादित्यन्यत्र विस्तरः ॥ तदेवाह ॥ तदा तस्मिन्मये ॥ विष्णुर्दुहिरां ब्रह्माशमाह ॥ मदनुगमना देवपुण्यमुक्तत्वा
 नुमानम् ॥ ६२ ॥ वैकुण्ठसाम्यम् ॥ वैकुण्ठसमानलोकम् ॥ स्वार्थेयम् ॥ चानुवैराग्यादित्वादायत्वादासता न्मभाजया समाविशस्वता दशलोकं प्रवेशयस्व को ब्रह्मा ॥ सातानिका लोकविशे
 वैकुण्ठसाम्यं परमं प्रयानुसमाविशत्वा ॥ भूभाजया त्वम् ॥ श्रुत्वा हरेर्वाक्यमथाब्रवीत् ॥ सातानिकायां तु विचित्रभोगात् ॥ ६३ ॥ लोकान्मदीयोपरि
 दीप्यमानां स्वदावयुक्ताः कृतपुण्यपुंजाः ॥ ये चापि ते रामपवित्रनामरगांतिमन्यालयकालम् ॥ ६४ ॥ अज्ञानतो वापि भजंतु लोकांस्तानेव यो
 गोपि वाधिगम्यान् ॥ ततो निहृष्टा हरिराक्षसाद्याः स्पृष्ट्वा जलं त्यक्तं कलिवरास्ते ॥ ६५ ॥ प्रपदिरे प्राक्तनमेव रूपं यदंशजा अपक्षहृष्टिश्चरास्ते ॥ प्रभाकरं
 प्राप हरिपुवीरः सुग्रीव आदित्यजवीर्यवत् ॥ ६६ ॥ ततो विमग्ना सरपूजले सुनराः परित्यज्य मनुज्यदेहम् ॥ आरुह्य दिव्याभरणविमानं प्रापुश्च ते सा
 तनिकास्त्वलोकान् ॥ ६७ ॥ तिर्यक् प्रजाता अपि रामदृष्टा जलं प्रविष्ट्वा दिवमेव याताः ॥ दिदृक्षुर्वा जलपदांश्च लोकारामं समा लोकविमुक्तसंगाः ॥ ६८ ॥
 श्रुत्वा हरिलोकं गृहं परेशं मृगजलं स्वर्गं मवापुरंजः ॥ एतावदेवोत्तरमाह शंभुः श्रीरामचन्द्रस्य कथा वशेयम् ॥ यः पादमप्यत्र पठेत्स पापा
 याः ॥ ६९ ॥ तेषां लोकानामुत्तमत्वमाह ॥ मदीयोपरि दीप्यमानान् ॥ ब्रह्मलोकाद्बृहदीप्यमानान् ॥ अपि च येपि मनुज्यालयकालं स्वमरणकालं स्वजनुततः प्रागपि कदाचित् तत्राप्यज्ञाततो वा
 अज्ञानतः सदाशब्दं स्वार्थेनेयविज्ञानमन्येतत् ॥ गरां निवर्तते पितानेव लोकान् योगैः प्राप्यान् भजंतु अनेन आजन्माभ्यस्तयोगोऽत काले तन्नामस्मत्तो वस मइति स्तुतिम् ॥ ६५ ॥ ६५ ॥ यो यदे
 शंभुः सततं प्रपद्ये तस्यार्थः ॥ तदाह ॥ प्रभाकरमेति ॥ आदित्यजवीर्यवत् ॥ आदित्यदेहजवीर्योत्पन्नत्वादित्यर्थः ॥ ६६ ॥ सातनिकारव्यत्यत्र ह्रस्व आर्यः ॥ ६७ ॥ रामदृष्टः भागदृष्ट्या
 श्रीरामसर्वपापैः विमुक्तः संगमभवेति शेषः ॥ अंजशीधुम् ॥ ६८ ॥ अथ रामायणपाठपूजामाह य इति ॥ ६९ ॥

लोकान्मदीयोपरि दीप्यमानान्

श्रीः २८

अ-रा-उ-टी २८

तथा पापं कुर्वन्नेव रामायणं श्लोकमपि पठन् विमुक्तसर्वपापः रामस्य सा लोकं प्रयाति ॥ ७० ॥ राघवो चोदितेन ॥ अंत्यामिविधयारुणाथ प्रेरितेन ॥ आप्राव्या प्रः संवदो
 भविष्यदर्थं यत्तदाख्यातं श्रुत्वा रामः परितोषमेति ॥ भगवतं सर्वगतं रामं श्रावयामीति बुध्वा बोधयति ॥ तद्वाचितं तत्सर्वगतत्वात् ॥ श्रुत्वा वाचकस्योपरितोषमे
 नितत्परितोषे च तस्य सर्वार्थसिद्धिरिति भावः ॥ ७१ ॥ अनन्तपुण्यम् ॥ वाचकश्चोचोरनन्तपुण्यदमित्यर्थः ॥ ७२ ॥ अध्यात्मरामं तस्य दघटितमध्यात्मरामायणं
 दिनेदिने पापचयं प्रकुर्वन् पठन्नरः श्लोकमपीह भक्त्या ॥ विमुक्तसर्वपापयः प्रयाति रामस्य सा लोकं मनन्य लभ्यम् ॥ ७० ॥
 आख्यानमेतद्रुनायकस्य कृतं पुरा राघवचोदितेन ॥ महेश्वरेणा प्रभविष्यदर्थं श्रुत्वा नुरामः परितोषमेति ॥ ७१ ॥ रामा
 यणं काव्यमनंतपुण्यं श्रीशंकरेणाभिहितं भवान्ये ॥ भक्त्या पठेद्यः श्रुत्वा तत्पापैर्विमुच्यते जन्मशतोद्भवैश्च ॥ ७२ ॥
 अध्यात्मरामं पठतश्च नित्यं श्रोतुं शुभकर्तुं लिखितं श्रुतं रामः ॥ अतिप्रसन्नश्च सदा समीपे सीतासमेतः श्रीयमानोति ॥ ७३ ॥
 रामायणं जनमनोहरमादिकाव्यब्रह्मादिभिः सुर्वरैरपि संस्तुतं व ॥ श्रुत्वा न्वितः पठतियः श्रुत्वा चानुनित्यं विद्वतोः प्र
 यातिसदनं सविअद्देहः ॥ ७४ ॥ इति श्रीब्रह्माण्डपुराणे नरैरवरोड श्रीमदध्यात्मरामायणे उमा महेश्वरसम्वादे उत्तरका
 ण्डे भगवत्स्वर्गोद्धारनाम नवमः सर्गः ॥ ८ ॥ अध्यात्मोत्तरकारोडसर्गाः ॥ ग्रहसंख्यायापरिक्षिप्ताः ॥ अनुशातसंख्याः श्लोकाः
 उराणमित्यर्थः ॥ श्रोतुं लिखितं श्रुतिप्रसन्नः सन् सदा समीपे स्थितो भूत्वा श्रियमानोति ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ इति श्रीभक्तकलराजविषणुहृरणसमर्थन्यादिविराजती विराजमानस्य हिमा
 तिवर्मरायणस्य श्रीरामवर्णकृतावध्यात्मरामायणस्योत्तरकाण्डे नवमः सर्गः ॥ लिखितं वायं प्रेथधनसेवकयोगैर्देसमाप्तिः ॥ पार्वत्ये परमेश्वरेणादिदेस्य अध्यात्मरामायणे
 कारोडः समभिरन्वितेति अभदेसर्गोऽनुः अष्टिकाः ॥ श्लोकानां तु ॥ शतद्वयं संहितामुक्तं विंशतिवारि साहस्यारण्यसमाशतः ॥ पुतिशोतेः प्रकृतानित्यार्थतः ॥ १ ॥ श्रीशके ७८४ सालमिति

पुराणसंख्याप्रहर

श्रीः २८

पत्र
संख्या

आभा सङ्ग्रहालय	
3628	
आभा सङ्ग्रहालय	